

Technická univerzita v Liberci
Fakulta pedagogická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2006

Veronika Černá

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: českého jazyka a literatury
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: český jazyk – německý jazyk

FRANZ KAFKA V PROMĚNÁCH ČASU
Franz Kafka in the Metamorphoses of the Time
Franz Kafka in Zeitveränderungen

Diplomová práce: 04 – FP – KČL – 028

Autor:

Veronika Černá

Podpis:

.....

Adresa:

Velké Chvojno 16

403 34 Velké Chvojno

Vedoucí práce: PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
75	18937	10	0	61	0

Ve Velkém Chvojně dne: 17. 5. 2006

Katedra: **ČESKÉHO JAZYKA a LITERATURY**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(pro magisterský studijní program)

Diplomant: **Veronika MUTLOVÁ**

Adresa: **Jasanová 1491, 250 01 Brandýs nad Labem**

Obor (kombinace): **český jazyk – německý jazyk**

Název DP: **Franz Kafka v proměnách času**

Název DP v angličtině: **Franz Kafka in the Metamorphoses of the Time**

Vedoucí práce: **PhDr. Eva Štědroňová, CSc.**

Konzultant:

Termín odevzdání: **30. dubna 2005**

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 30. dubna 2004

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (diplomant): .....

Datum: .....

Východiska:

Teoretická literatura k problematice recepce a čtenáře; dobový kritický a čtenářský ohlas Kafkova díla.

Cíl:

Postižení dobových proměn ohlasu Kafkova díla, a polarity tvorby a recepce.

Literatura:

Červenka, M.- Sedmidubský, M.- Vízdalová, I.: Čtenář jako výzva. Host, Brno 2001.

Franz Kafka a Praha. Vzpomínky, úvahy, dokumenty. Žikeš, Praha 1947.

Goldstücker, E.: Na téma Franz Kafka. Československý spisovatel, Praha 1964.

Haman, A.: Literatura z pohledu čtenáře. Československý spisovatel, Praha 1991.

Ingarden, R.: O poznávání literárního díla. Československý spisovatel, Praha 1967.

Jedlička, J.: Poznámky ke Kafkovi. Praha 1993.

Kafkova zpráva o světě (Osudy a interpretace textů Franze Kafky).

Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2004.

Liblická konference 1963 - Franz Kafka. ČSAV, Praha 1963.

Vodička, F.: Problematika ohlasu Nerudova díla. In: Struktura vývoje. Dauphin, Praha 1992.

Wagenbach, K.: Franz Kafka. Mladá fronta, Praha 1967.

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

Ve Velkém Chvojně dne: 17. 5. 2006

Veronika Černá

.....

Prohlášení k využívání výsledků DP:

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé práce a prohlašuji, že **souhlasím** s případným užitím mé diplomové práce (prodej, zapůjčení, kopírování, apod.).

Jsem si vědoma toho, že: užít své diplomové práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše). Diplomová práce je majetkem školy, s diplomovou prací nelze bez svolení školy disponovat.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu diplomovou práci vyžádat v Univerzitní knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Autor:

Veronika Černá

Podpis:

.....

Adresa:

Velké Chvojno 16

403 34 Velké Chvojno

Datum: 17. 5. 2006

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi poskytli věcné náměty, podněty a připomínky. Především děkuji PhDr. Evě Štědroňové, CSc., za podnětné rady, odbornou pomoc a vedení při zpracovávání mé diplomové práce.

ANOTACE

Franz Kafka v proměnách času

Úvodní část diplomové práce je věnována obecným problémům interpretace, zařazení Franze Kafky do dějin literatury a vzájemnému vztahu Kafka-Praha. Další část zpracovává dobový obraz přijetí Kafkova díla zejména v českých ale i zahraničních periodikách, podává stručný přehled publikací a kulturních akcí zasvěcených Kafkovi a jeho tvorbě.

Úkolem diplomové práce je postižení dobových proměn ohlasu Kafkova díla.

ANNOTATION

Franz Kafka in Zeitveränderungen

Der erste Teil der Diplomarbeit bezieht sich auf allgemeine Probleme der literarischen Interpretation, auf die Einordnung von Franz Kafka in die Literatur und auf die wechselseitige Kafka-Prag-Beziehung. In dem weiteren Teil dieser Diplomarbeit wird die Rezeption von Kafka's Werk vor allem in den tschechischen, aber auch in den ausländischen Periodika beschrieben. Hier gibt es auch eine Zusammenfassung von Publikationen und Kulturaktionen, die Kafka und seinem Werk gewidmet sind.

Das Ziel dieser Diplomarbeit ist die Beschreibung der Rezeption von Kafka's Werk in den Zeitveränderungen.

ANNOTATION

Franz Kafka in the Metamorphoses of the Time

The opening part of this diploma thesis pays attention to general problems of the interpretation, the categorization of Franz Kafka into the history of the literature and the reciprocal relation Kafka-Prague. Another part analyzes the period picture of the reception of Kafka's writings especially in Czech periodicals but also in foreign periodicals, brief summary publication and cultural action dedicated to Kafka and his literary output.

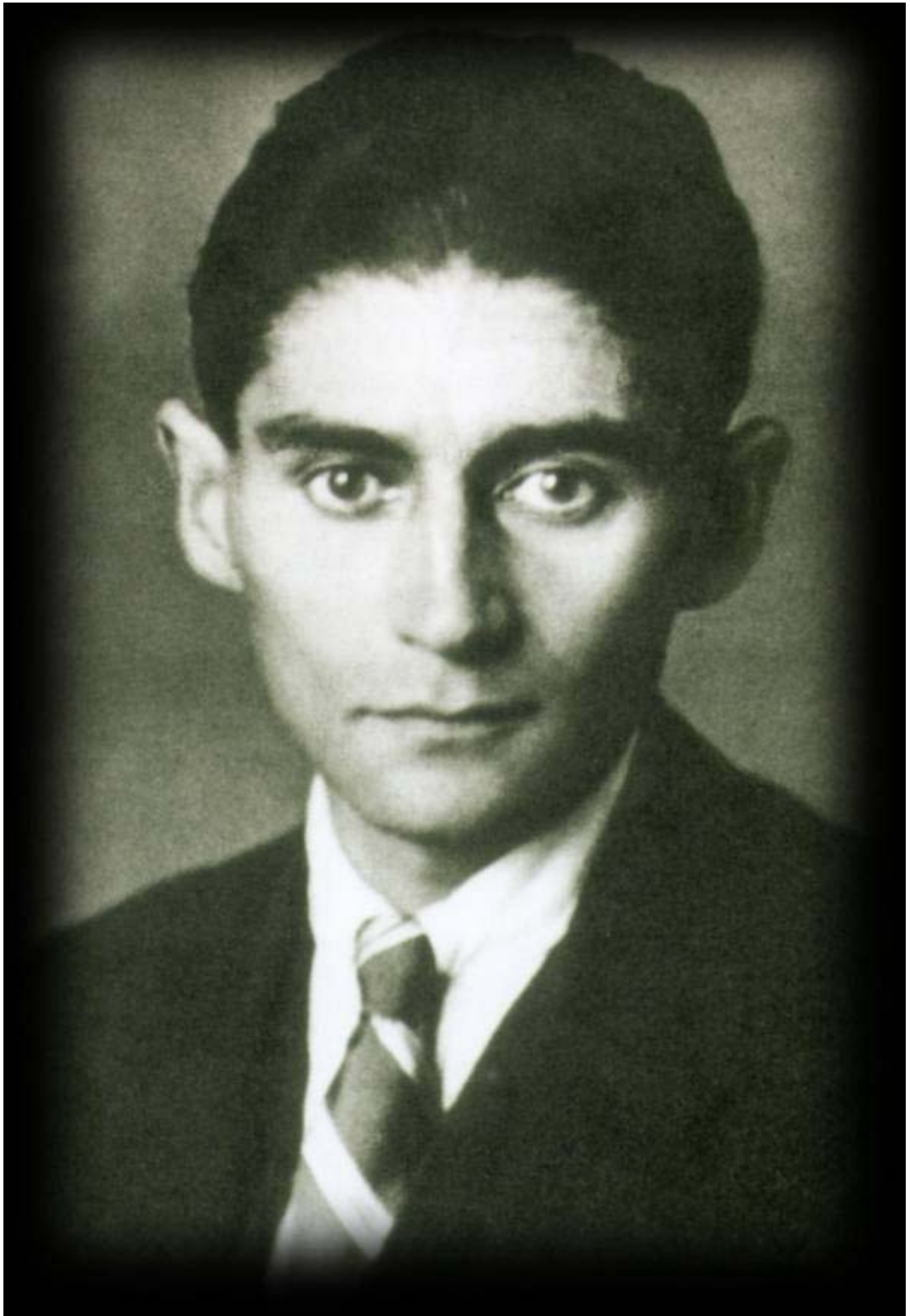
The aim of this diploma thesis is to express period metamorphoses of the reception of writings of Kafka.

Obsah

1	Úvod	4
2	Tři otazníky vznášející se nad Kafkou a jeho dílem	5
2.1	Věčný problém interpretace	5
2.2	Kafka na pozadí literárních dějin	7
2.3	Kafka v zasetí Prahy	9
3	Zájem o Kafku za jeho života.....	10
3.1	První zmínky	10
3.2	Josef Florian a jeho Dobré dílo	12
3.3	Kafka známý – neznámý	14
4	Zájem o Kafku po jeho smrti.....	14
4.1	Nekrology.....	14
4.2	První léta po Kafkově smrti.....	16
4.3	30. léta	16
5	Situace za války a těsně po ní.....	20
5.1	Obnovený zájem o literární život	20
5.2	Neúspěch roku 1945	22
5.3	Únor 1948.....	24
6	Obrat k lepšímu	24
7	Liblická konference	26
7.1	Účastníci	26
7.2	Zahájení	27
7.3	Reimanův kritický postoj	28
7.4	Jiřina Popelová a její pojetí humanity v Kafkových textech.....	30
7.5	Goldstückerův pohled na věc	30
7.6	Kautmanovo pojetí	31
7.6.1	Kafka – Němcová.....	32
7.7	Rozruch okolo Kusákova referátu.....	34
7.7.1	Goldstücker oponuje.....	35
7.8	Příspěvky zahraničních účastníků	36
7.8.1	Kafka – Maďarsko.....	36
7.8.2	Kafka – Jugoslávie	37
7.8.3	Garaudyho příspěvek.....	37
7.8.4	Základní forma Kafkových textů	37
7.8.4.1	Parabolický model.....	37
7.8.4.2	Zevšeobecňování	39
7.8.4.3	Fantastická satira	39
7.8.4.4	Psychologická analýza	40
7.9	Kafkova aktuálnost.....	40
7.10	Závěrečné slovo.....	42
8	Ohlas konference	43
8.1	Přínos konference	43
8.2	Vlaštovka nebo netopýr?	44
9	Situace po liblické konferenci	46
9.1	Goldstückerův Kafka.....	46

9.2	Brodův Kafka	49
9.3	Wagenbachův Kafka	51
9.3.1	Kafkovské legendy	52
10	Situace za normalizace	53
10.1	Kmen zasvěcený Kafkovi.....	54
10.1.1	Tady a teď.....	55
10.1.2	Spisovatel a doba.....	55
10.1.3	Pobyt Franze Kafky v Plané nad Lužnicí.....	56
10.1.4	Kafka a divadlo	57
10.1.5	Kafka a film.....	58
10.1.6	A ještě něco	58
10.2	Divadelní festival děl Franze Kafky.....	59
11	Listopadové uvolnění situace	61
11.1	Kautmanův Kafka.....	61
11.2	Společnost Franze Kafky.....	62
11.2.1	Centrum Franze Kafky	62
11.2.2	Cena Franze Kafky	64
11.2.3	Cena Maxe Broda.....	65
11.3	Franz Kafka a moje prezidentství.....	65
12	Konference na téma Franz Kafka.....	66
12.1	Kafka a Praha	66
12.2	Kafkovy továrny.....	67
12.3	Kafka – Borges.....	68
13	Kafka v literatuře posledních let	68
13.1	Kafka a komiks.....	70
14	Komerční Kafka	71
15	Závěr.....	72
16	Seznam literatury.....	73

1 Úvod

Hlavním cílem diplomové práce je zachycení dobových proměn ohlasu díla Franze Kafky. Mým záměrem však není podat vyčerpávající obraz odezvy na Kafkovu tvorbu. Jednak proto, že tato problematika skýtá velké množství materiálu, jenž nelze do tak malého prostoru promítnout, a dále z toho důvodu, že samotné dílo Kafkovo přesahuje hranice literatury a stává se tak součástí ostatních vědních disciplín jako je filozofie, psychologie nebo sociologie.

Než se dostanu ke konkrétním a časově zařazeným reakcím na Kafkovy knihy, uvedu několik zásadních informací vztahujících se k obecnému pojetí literárních interpretací a dobovému a místnímu zařazení Franze Kafky do kontextu literárních dějin.

Diplomová práce je členěna chronologicky na základě společných znaků charakterizujících dané období recepce. První část je zaměřena na přijetí a ohlas Kafkova díla za jeho života. Poté se věnuji téměř nepatrného zájmu o tuto tvorbu po autorově smrti. Značný prostor věnuji liblické konferenci a polemikám, jež vyvolala. Přes nepříznivou situaci v období normalizace se dostanu k politické změně v listopadu 1989 a dnešnímu stavu kafkovského bádání.

2 Tři otazníky vznášející se nad Kafkou a jeho dílem

„Práce, která by se pokusila komplexně popsat a zhodnotit stopu Kafkova díla v české kultuře, v krásné literatuře, v českém výtvarném umění, divadle a hudbě a v českém kulturním povědomí vůbec, bude z mnoha důvodů nadmíru obtížná, ne-li přímo neuskutečnitelná.”¹ Myslím, že výstižnější slova než tato jsem si na úvod své diplomové práce zvolit nemohla. Přikláním se spíše k té druhé variantě, tedy k té části citace, ve které se tvrdí, že shrnutí Kafkova odkazu a jeho vlivu na náš (a nejen náš) kulturní vývoj je téměř neuskutečnitelný. Je to dáno nejen množstvím materiálů, které k tomuto úkolu máme, množstvím často protichůdných názorů, ale především rozporuplností autora samotného.

2.1 Věčný problém interpretace

Dříve než se začnu věnovat přímo ohlasu Kafkova díla, pokusím se nastínit několik základních otázek, které s tímto tématem velmi úzce souvisí. Autorů, kteří se pokoušeli o interpretaci některého z Kafkových děl, se našla řada. Avšak ty, kteří by se dokázali shodnout na metodě zkoumání, bychom už dokázali spočítat na prstech jedné ruky. A tak jsem se při studiu Kafkova díla setkala s řadou často velmi protikladných názorů na to, jaký úhel pohledu při posuzování jeho odkazu zvolit. Někteří badatelé upřednostňují hledisko historické, jiní zase psychologické, filozofické, sociologické atd. A mohla bych jít ještě hlouběji a dostávat se tak k nižším a nižším rovinám tohoto členění. To však není předmětem mé práce. Nebudu se tedy pokoušet o hloubkový průnik do této oblasti bádání, naznačím jej jen velmi povrchně a spíše heslovitě.

Osobně se přikláním k názoru, že literární dílo, a tedy nejen dílo Kafkovo, je nutné zkoumat jako celek. Není možné izolovat ho od vnějších ani vnitřních činitelů, které na něj vzájemně a nepřetržitě působí. Každé dílo, ať už jde o dílo literární, výtvarné či hudební, je součástí určitého historického kontextu, odráží

---

¹ Josef Čermák, Recepce Franze Kafky v Čechách (1913-1963). In: *Kafkova zpráva o světě. Osudy a interpretace textů Franze Kafky*, Praha 2000, s. 14.

společenský život své doby. Tyto okolnosti na dílo působí a je jedno, jestli tomu tak bylo s vědomým nebo nevědomým záměrem autora samotného. A právě on je tou další instancí, kterou nelze při interpretaci díla opomíjet. Autor je všudypřítomný, prostupuje celé dílo od slova prvního až po to poslední.

Na počátku všeho stojí autor a interpretův pohled na něj. Za koho je tedy vlastně Kafka pokládán? Nejlepší přítel a vykonavatel poslední vůle Max Brod ho považuje za náboženského myslitele: „*Co však zdůrazňuji a co, myslím, odlišuje moje pojetí Kafky od jiných pojetí, je fakt, že za jeho rozhodné slovo pokládám to pozitivní, radostné, láskyplně působící a ve smyslu správně naplněného života náboženské ... Ale teze a naděje jsou u něho také! I když se u náboženského myslitele najde jen jedna taková teze...*“². Filozofa v něm naopak vidí slovenský literární kritik Ján Rozner, své úvaze se podrobněji věnuje ve studii *Nad českým vydáním Procesu*. Ivan Sviták našel v Kafkových textech jakýsi průnik mezi filozofií a poezií: „*Kafkovy texty jsou psány v oscilaci mezi filozofií jeho vlastní existence a poetickým zakletím skutečnosti básní. Kafka je zároveň filosof a básník, protože pravý filosof je básník myšlenky a pravý básník je myslitel v poetických obrazech.*“³ Za básníka ho považuje rovněž Ivo Fleischmann, básník a redaktor Literárních novin z šedesátých let: „*Kafka je především básník ... člověk, který dovede vzbudit fantazii v tom, kdo je ovšem fantazie schopen.*“⁴

A stejně jako jsou rozdílné názory na osobu autora, liší se i názory na způsob interpretace jeho děl. V tom by ještě nemusel být problém. Lidé jsou různí. Potom ale nelze očekávat, že budou mít stejné názory, že si všichni zvolí shodnou cestu, kterou se pak společně vydají a že svorně dojdou vytouženého cíle. Kde tedy hledat onen kámen úrazu?

„*Mnohvrstevné, mnohostranné, mnohostrunné a mnohovýznamové 'otevřené' dílo Franze Kafky podobně jako díla analogického typu je většinou porovnatelné s čímkoli a kýmkoli. Lze je také zařazovat do nejrozličnějších kontextů dobových, literárních, etnických, sociálních, filosofických, estetických. Takové*

---

² Max Brod, *Franz Kafka*, Praha 1966, s. 181-182.

³ Ivan Sviták, Kafka – filosof. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 95.

⁴ Ivo Fleischmann, Na cestě k zámku. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 204.

interpretace nelze předem odmítat – tvorba tohoto druhu si o ně jaksi sama říká. Problémy vznikají teprve tehdy, když se zvolená interpretace domáhá priority a odlišné přístupy vylučuje jako nemístné a nesprávné.“⁵

Ano, právě zde jsme narazili na jádro problému. To není v nepřehledném množství statí, které byly Kafkovi a jeho dílu věnovány, problém je v interpretacích, které se dožadují jako jediné výsostného postavení, interpretací, jejichž autoři staví svůj názor nad všechny názory ostatní. A takových prací je, bohužel, řada. Často jsou podbarveny ideovými záměry té či oné vládnoucí třídy. Mohli bychom se sice tvářit, že neexistují, ale to bychom zničili část naší historie, část Kafkovy „pozůstalosti“. Nebraňme se jim, ale berme je s jistou rezervou.

2.2 Kafka na pozadí literárních dějin

Další otázkou, kterou bych se tu chtěla alespoň na okamžik zabývat, je otázka Kafkova zařazení do literární historie. Opět jsem se setkala s řadou různých názorů na to, ke kterému směru, pokud je vůbec možné to takto říci, Kafkova tvorba náleží. Nechystám se hledat nová řešení, kam Kafku zařadit. Nehodlám ani polemizovat o těch stávajících. Chci pouze nastínit směry, kterými se tento úsek bádání ubírá.

František Kautman ponechává odpověď na tuto otázku značně otevřenou: *"Nepochybně je Kafkovo dílo do určité míry součástí německého expresionismu, s nímž má společné některé problémy ideové i umělecké. Stejně tak je můžeme zařadit do proudu tzv. ' vídeňského románu', neboť vyrůstalo v ovzduší rozpadající se rakousko-uherské monarchie. Najdou se jistě kontakty s pražskou německou literaturou."*⁶ O něco dále nám odkrývá ještě jeden úhel pohledu: *„Kafka byl spisovatel existenciální o několik desetiletí dřív, než byl vyhlášen mnohem užší spisovatelský směr, existencialismus.“*⁷ S přiřazením Kafky a jeho díla k literatuře expresionistické naopak nesouhlasí publicista a spisovatel Pavel Kosatík: *„V okamžiku, kdy Kafka zemřel, nebyl širšímu literárnímu publiku*

---

⁵ František Kautman, Kafka na horizontu židovské tradice, In: *Literární noviny* č. 42/1998, s. 7.

⁶ František Kautman, Franz Kafka a česká literatura. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 41.

⁷ Zdeněk Urbánek, Jeden z významů Franze Kafky. In: *Literární noviny* č. 35/1996, s. 8.

v podstatě známý, a pokud ano, byl řazen – nepřesně – mezi autory německého literárního expresionismu.⁸ Dle Alexeje Kusáka bývá Kafka chápán „jako součást uměleckého proudu, který na sklonku měšťácké epochy reaguje určitým způsobem na totální odcizení uvnitř kapitalistické vyspělé průmyslové společnosti. V této souvislosti se velmi často hovoří o tzv. dekadentní literatuře.“⁹ O realismu v souvislosti s Kafkou mluví literární historik Pavel Reiman: „Kafkovo dílo není prostě 'kritickým realismem', je to kritický realismus již umocněný.“¹⁰ Kafka neunikl ani ryze psychologickému pohledu Antonína Václavíka: „Kafkovo dílo je jedním z uzlových bodů ve vývoji světové psychologické prózy ... je jedním z prvních nejoriginálnějších představitelů nepsychologického románu ve světové literatuře.“¹¹

A podobných ukázek bychom našli určitě mnohem více. Pro nastínění daného problému nám však zajisté zcela postačí tento výběr. Jeden pohled nám tu však přece jen chybí. A to pohled samotného autora. A jaký vlastně byl? Sám Kafka se nikdy vědomě nehlásil k žádnému uměleckému směru. Možná by bylo tedy nejlepší nesnažit se o jeho zaškatulkování, když ani on sám zaškatulkován být nechtěl. Zvědavý čtenář teď zajisté namítne, že Kafka si nepřál ani vydání svých knih. Pravda. Ale pokud bychom se měli ubírat tímto směrem, tak asi nikam nedojdeme. Zůstaneme tedy u konstatování, že i zařazení díla do literárního kontextu záleží na mnoha objektivních činitelích a zajisté i na subjektivních pocitech toho, kdo o ono zařazení usiluje. Ostatně – nesnažila jsem se, a ani nechtěla tento problém vyřešit, šlo mi jen o odkrytí, i když odkrytí zcela povrchní, dalších spekulací (a spekulace to do jisté míry jsou) ohledně Kafkova díla.

---

⁸ Pavel Kosatík, *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*, Praha 2001, s. 148.

⁹ Alexej Kusák, Poznámky k marxistické interpretaci Franze Kafky. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 161.

¹⁰ Pavel Reiman, O fragmentárnosti Kafkova díla. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 218.

¹¹ Antonín Václavík, Franz Kafka a jeho umění psychologické analýzy. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 254-257.

2.3 Kafka v zajetí Prahy

A ještě jeden z řady otazníků, který se vznáší nad Kafkovým životem a dílem, by jistě stál za úvahu. Kam máme tohoto autora vlastně zařadit? Byl více Němcem nebo Čechem? Jaký vliv má Praha, rodné město, na jeho knihy, na jejich „duši“? Antonín Václavík je jednoznačně nakloněn Praze: „*Kafkovy zvláštnosti lze chápat jen tehdy, hodnotíme-li ho jako zjev, jenž organicky vzešel z této, a právě z této kulturní oblasti.*“¹² Eduard Goldstücker je v konstatování vztahu Kafka-Praha přece jen trochu opatrnější: „*Odpovědi na některé otázky související se životem Franze Kafky lze přece jen nejlépe dát z Prahy.*“¹³ Zato W. Haas, Kafkův současník, vidí vliv Prahy a doby na Kafkovo dílo jako zcela zásadní: „*Nemohu si představit, že by mu vůbec mohl porozumět někdo, kdo se nenarodil v Praze, a to v roce 1890 nebo 1880.*“¹⁴ Trochu jiný názor má na celou záležitost Alexej Kusák: „*Účinnost jeho díla nelze vysvětlit pouze z Prahy, z lokálního prostředí.*“¹⁵ O něco níže pak reaguje na slova Willyho Haase takto: „*Budeme-li počítat se vzorcem Kafka rovná se zrcadlení Prahy ze začátku století, dospějeme k tomu, že nám bude stačit k proniknutí do Kafky znalost sociologie Prahy a vše ostatní bude zbytečné.*“¹⁶

Nemyslím si, že by Willy Haas – nebo někdo jiný – chtěl celý problém absolutizovat do vzorce „Kafka rovná se Praha začátku století“, spíše šlo asi o pocit člověka, člověka narozeného v určitém městě v určité době. Nemůžeme přece chtít po nějakém starším muži např. z Bostonu, aby nám popsal pocity pražského rodáka v jinošských letech a naopak. Hlavní úlohu hrají vnitřní pocity člověka milujícího své rodné město. Město, ke kterému náleží nejen tělem, ale především duší. Město, které není možné nemilovat, protože je zakotveno někde hluboko v nás. Kafkovo rodné město, „Kafkova“ Praha. Ale ať už se přikloníme

---

¹² Pavel Reiman, O fragmentárnosti Kafkova díla. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 213.

¹³ Eduard Goldstücker, Poznámky k diskuzi. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 177.

¹⁴ Alexej Kusák, Poznámky k marxistické interpretaci Franze Kafky. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 164.

¹⁵ Tamtéž, s. 164.

¹⁶ Tamtéž, s. 165.

k jedné či druhé straně, určitě se shodneme na výroku Františka Kautmana: „*Kafkovo dílo je opravdu všelidské a patří všem národům bez výhrady.*“¹⁷

A zase bychom se mohli vrátit na začátek a debatovat o všech činitelích, které ovlivňují literární dílo. Myslím, že je zbytečné celou situaci znovu analyzovat, proto využiji slov, která pronesl r. 1963 jeden ze zahraničních účastníků liblické konference francouzský filozof Roger Garaudy: „*Umělecké dílo není výslednicí. Je globální odpovědí na celý soubor otázek, které umělci klade jeho doba, ovzduší rodinné, společenské, náboženské, kulturní, jeho osobní postavení v životě a zaměstnání, jeho lásky a celý jeho život.*“¹⁸

3 Zájem o Kafku za jeho života

Jednou jsme dole, jednou zase nahoře. Tato obecně uznávaná pravda (pokud se nebudeme zabývat tím, co pravda jako pojem znamená) platí u Kafky snad více než u kteréhokoliv jiného autora. Recepce jeho díla se pohybovala ve velmi rozdílných dimenzích. Zatracován – vynášen do nebeských výšek. Tak právě touto nerovnicí lze jednoduše, a o to více pravdivě, vyjádřit zájem kritiků (a s ním i související zájem čtenářů) o Kafkovo dílo. Tento stav však nebyl zapříčiněn pouze vývojem kafkovského bádání, ale často a bohužel zejména negativně stávajícím režimem, politickou situací.

3.1 První zmínky

První zmínka o Kafkovi a jeho díle u nás pochází z počátku roku 1913. Vděčíme za ni Františku Langerovi a jeho krátké recenzi povídky Topič, jež byla uveřejněna v literárně výtvarném časopise Skupiny výtvarných umělců Umělecký měsíčník. Langer zde hodnotí Topiče jako „jednu z nejzajímavějších moderních prací“.

---

¹⁷ František Kautman, Franz Kafka a česká literatura. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 39.

¹⁸ Roger Garaudy, Kafka, moderní umění a my. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 197.

A právě Langer nám přináší ještě jeden pohled na Kafku, tentokrát zvukový. Pochází z roku 1964, kdy s ním Československá televize natočila asi půlhodinový rozhovor, jenž byl součástí pořadu Černá hodinka. Langer hovoří o svém setkání s Kafkou takto: „*Vypadal opravdu tak křehce a chlapecky, jako je na portrétech a fotografiích. U kavárenského stolu toho mnoho nenapovídal, rozhovořil se obyčejně až na cestě domů, která se často měnila v noční toulání po ulicích. O čem? Nepamatuji se. Vyměnili jsme si spolu své první knihy. On mi dal *Verwandlung*, já jemu svou *Zlatou Venuši*. Z jeho *Proměny* byla cítit všední Praha, stará ulička, zatuchlý činžák, obyčejná rodina. Všední, ale pravá pražská atmosféra. To byly časy, kdy se mohlo číst Kafku jako dobrého prozaika, a nikoli vykládat jeho texty jako *Zjevení svatého Jana*. Snad jsem byl první na české straně, kdo mu věnoval pozornost.*“¹⁹

Ve stejné době jako Langerova recenze Topiče vychází i článek *Němečtí básníci pražští a Češi*, jehož autorem je básník a Kafkův bývalý spolužák Rudolf Illový: „*V posledních letech vyskytlo se mezi pražskou německou společností několik literátů, kteří získali si svou velkou píli a svým nadáním záhy uznání i za hranicemi. Generace ona postavila se vůči českému národu na stanovisko docela odchylné od směru politiky německé. Jsou to mladí inteligenti, kteří dívají se nepředpojatě na zápasy národa českého a jeho kulturní snažení a účastní se života českého jakož jeho pozorovatelé, hledíce tak seznati všechny jeho projevy.*“²⁰ A k této generaci radil Rudolf Illový právě i Kafku.

Velmi důležitou roli nejen v Kafkově životě, ale zároveň při seznamování české veřejnosti s jeho dílem sehrála spisovatelka, novinářka a překladatelka Milena Jesenská. O tolik diskutovaném vztahu Kafka-Jesenská se zde jistě zmiňovat nemusím. Na jaře roku 1920 vychází v Neumannově levicově orientovaném týdeníku *Kmen* Jesenské překlad Topiče, vůbec první překlad Kafky do češtiny. Následuje ještě šest drobných próz z *Rozjímání*.

---

¹⁹ Josef Čermák, František Langer jako prostředník mezi českou a německou kulturou. In: *František Langer na prahu nového tisíciletí*, Praha 2000, s. 49.

²⁰ Rudolf Illový, *Němečtí básníci pražští a Češi*. In: *Veřejné mínění*, 16. 11. 1913, s. 2.

3.2 Josef Florian a jeho Dobré dílo

Velkou měrou se na vydávání Kafkových děl podílel okruh katolicky orientovaných umělců kolem Josefa Floriana. Jeho vydavatelská a překladatelská činnost je spjata se Starou Říší na Moravě. Kromě edice Dobré dílo vydával ještě v letech 1903–1941 čtyři ediční řady sborníků: Studium, Nova et Vetera, Kurs a Archy. Všechny Florianovy tisky vynikaly osobitou grafickou a typografickou úpravou.

První pokus o Kafkovo vydání ve Staré Říši se uskutečnil již v roce 1919. A i zde byla velmi důležitou instancí Milena Jesenská. Byla to právě ona, kdo prostřednictvím své přítelkyně Staši Jílovské-Procházkové, jež v té době pro Floriana pracovala, podala návrh na vydání několika Kafkových textů. Tento pokus se však nakonec neuskutečnil. Zřejmě to bylo způsobeno obecným nezájmem o německy psané knihy.

Na počátku let 20. si Florian dokonce objednal ke Kafkovým knihám ilustrace od plzeňského malíře Karla Votlučky. V této době se Florian chystal vydat některé prózy z Rozjímání. Avšak ani tento pokus nedospěl k zdárnému konci.

Na přelomu 20. a 30. let se Florianovi konečně podařilo Kafkovo dílo zpřístupnit českému čtenáři. V jeho Arších tak vychází téměř všechny prózy Venkovského lékaře (povídky *Sen* a *Jedenáct synů* byly vydány samostatně), několik textů z Rozjímání (*Mimoběžící*, *Náhla procházka*, *Přání stát se indiánem*, *Stromy*, *Šaty*, *Výlet do hor*) a povídka *Proměna*²¹. Na překladech Kafkových textů se podílel František Pastor a katolický kněz Ludvík Vrána.

Florianova edice však nebyla jediným úctyhodným počinem, kterým se tento nakladatel zapsal do dějin kafkovské recepce. Druhým a neméně významným krokem, který stál u zrodu narůstajícího zájmu o Kafku, byla činnost ilustrátorská, rovněž spojená se jménem Josefa Floriana. Florianovi se podařilo pro tak nelehký úkol nadchnout dokonce dva německé umělce. Jedním z nich byl Albert Schamoni, druhým, dnes známějším, Otto Coester.

---

²¹ *Proměna (Die Verwandlung)*. In: Dobré dílo, sv. 99, Stará Říše 1929.

Otto Coester je vůbec prvním ilustrátorem Kafkova díla, pokud nepočítáme nezdařilý pokus z německé strany v podobě ilustrací Otomara Starka, jež sám Kafka odmítl s nechutí. Coester vytvořil šest kreseb ve formátu 30 x 24 cm k povídce *Proměna*, jež vyšla v nákladu 120 výtisků. Světlotiskové reprodukce pořídila Grafická Unie v Praze (na jejich zhotovení dohlížel Josef Čapek), text vytiskli Kryl a Scotti v Novém Jičíně²². O. F. Babler zhodnotil Coesterovu práci takto: „*Otto Coester ve svých ilustračních parafrázích dovedl vystihnout prostředí zkřiveného, zdánlivého, nepravdivého života a nastavil zrcadlo Kafkově parabole, kterou pochopil v její objektivitě a realitě.*“²³

O. Coester: Ilustrace ke Kafkově *Proměně*

Svým zájmem o Kafku zapůsobil Florian rovněž na litomyšlského rodáka a bibliofila Josefa Portmana. Portmanovi se v letech 1928-1931 podařilo vytisknout tři povídky z cyklu *Venkovský lékař* (*Starý list*, *Zpráva pro akademii* a *Vesnický lékař*), jejichž ilustrace jsou dílem německého grafika Alberta Schamoniho.

---

²² O. F. Babler: Rané české překlady z Franze Kafky. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 147.

²³ Tamtéž, s. 147.

Coesterovy i Schamoniho ilustrace, pocházející z let 1928 a 1929, patří k nejstarším a nejvzácnějším ztvárněním Kafkova díla nejen u nás, ale na celém světě.

3.3 Kafka známý – neznámý

Za Kafkova života vzbudily největší pozornost překlady Mileny Jesenské. Kromě nich se uskutečnilo už jen pár pokusů. V říjnu roku 1920 vychází v Dělnické besídce, příloze Práva lidu, překlad Mileny Illové *Před zákonem* (*Vor dem Gesetz*). O dva roky později, v prosinci roku 1922, nacházíme v příloze Tribuny méně známý překlad Jaroslava Dohnala *Závodníkům na uváženou* (*Zum Nachdenken für Herrenreiter*). O překlad *Nejbližší vesnice* (*Das nächste Dorf*) se v roce Kafkova úmrtí zasloužil překladatel a literární historik Otto František Babler. Ten najdeme v olomouckém měsíčníku Eva.

Za svého života byl Kafka znám pouze malému okruhu čtenářů. Vesměs šlo o hrstku literátů, kteří se vyskytovali v jeho blízkosti. Znali jeho složitou povahu a snažili se nějakým způsobem chápat i jeho dílo. Nebylo jich mnoho, ale byli. A právě jim vděčíme za tak cenné svědectví o Kafkově životě, pocitech a díle. S tím souvisí i počet vydaných překladů do roku 1924, tedy do autorovy smrti. Kromě maďarštiny se jeho díla překládala už jen do jednoho jazyka – do češtiny. Do maďarštiny uvedl své překlady známý spisovatel Sandor Mária. Byla to *Proměna*, *Ortel* a povídka *Bratrovražda* z cyklu *Venkovský lékař*.

4 Zájem o Kafku po jeho smrti

4.1 Nekrology

Nekrology, které reagovaly na Kafkův odchod (zemřel 3. června 1924 v rakouském Kierlingu), bychom spočítali na prstech jedné ruky. Jistě nejprocitěnější a literárně nejhodnotnější se stal nekrolog Mileny Jesenské, jenž byl uveřejněn tři dny po Kafkově smrti v Národních listech: „*„Svět viděl plný neviditelných démonů, kteří ničí a rvou člověka nechráněného. Byl příliš jasnovidný, příliš moudrý, aby dovedl žít, příliš slabý, aby bojoval, slabostí*

ušlechtilých, krásných lidí, kteří nedovedou podstoupit boj se strachem před nedorozuměními, nelaskavostmi, intelektuální lží, vědouce předem, že jsou bezmocni, a podléhající tak, že zahanbují vítěze. Znal lidi, jak je dovedou znát jen lidé velké nervové citlivosti, kteří jsou samotní a vidí až prorocky člověka z jediného zákmitu tváře. Znal svět neobyčejně a hluboce, sám byl neobyčejným a hlubokým světem. ... Všechny jeho knihy ličí hrůzy tajemných nedorozumění, nezaviněných vin mezi lidmi. Byl člověkem i umělcem úzkostlivého svědomí, že doslechl i tam, kde druzí, hluší, cítili se bezpečni.“²⁴

Autorem dalšího nekrologu, publikovaném se značným zpožděním v Komunistické revue, byl Stanislav Kostka Neumann: *„Byl to jemný duch, hluboce vidoucí do organismu dnešní nespravedlivé společnosti a nemilosrdně tepající bohatce formou velmi složitou, ale i dojímavou...“*²⁵

Až pozoruhodně podobného ladění byl i nekrolog Jana Grmela, germanisty a Kafkova překladatele, otištěný v Dělnické besídce, nedělní příloze Rudého práva: *„Odešel v něm jeden z mála německých básníků, jemná a čistá duše, hnušící si tento shnilý svět a jej pitvající ostrým nožem svého rozumu. Kafka vidí do ústrojí společnosti a vidí bídu jedněch a moc a bohatství druhých a tu ve svých pracích silně útočí formou obraznou a parodující na mocné tohoto světa.“*²⁶

Další nekrology slouží spíše „pro zasmání“. Více než cokoliv jiného dokazují neznalost tohoto významného pražského spisovatele židovského původu. V jednom z nich najdeme zkomolené hned autorovo jméno – místo Kafka se zde uvádí Kavka. V jiném se zase dovídáme, že Kafka byl nejen básníkem, ale i lékařem: *„Dne 4. června t. r. sklátila zákeřná choroba plicní básníka a naději německé prózy MUDRa F. Kafku. Smutný osud smutného básníka, jehož duše jemná a čistá nořila se vždy více v sebe, odvracejíc se od shnilého světa, jenž se jí hnusil. A rozum básníkův ostrým nožem pitval tuto lidskou společnost, noří se*

---

²⁴ Milena Jesenská, Nekrolog. In: *Národní listy*, 6. 6. 1924, s. 5.

²⁵ Stanislav Kostka Neumann, Nekrolog. In: *Komunistická revue* 1924, s. 479.

²⁶ Jan Grmela, Nekrolog. In: *Dělnická besídka*, 24. 8. 1924.

*intuitivně v její ústrojí, zří bídu těla i duše a tu formou obraznou útočí prudce proti mocným. Jeho práce jsou těžké, symbolické, ale i vděčné pro čtenáře...*²⁷

4.2 První léta po Kafkově smrti

První léta po Kafkově smrti se nesla v duchu překladů povídek z *Venkovského lékaře*. Zasloužil se o ně zejména Jan Grmela. Povídky *Stary list (Ein altes Blatt)* a *Císařské poselství (Eine kaiserliche Botschaft)* vyšly již měsíc po autorově úmrtí v Apollonu. Měsíc nato vychází na pokračování v Dělnické besídce *Zpráva pro akademii (Ein Bericht für eine Akademie)* a v říjnu téhož roku v Prameni ještě povídka *Šakalové a Arabi (Schakale und Arber)*. Ve stejném roce vychází i dvě další povídky – *Bratrovražda (Ein Brudermord)* a *Na galerii (Auf der Galerie)*. O vydání ústřední povídky z *Venkovského lékaře (Ein Landarzt)* se přičinila překladatelka Jitka Skaláková-Fučíková. Povídka byla otištěna roku 1927 v Tvaru. O dva roky později byl v příloze Národního osvobození otištěn i její překlad povídky *Šakalové a arabi*.

4.3 30. léta

Celá 20. léta byla ve znamení Florianovy vydavatelské činnosti. Ve 30. letech se u nás bohužel nenašel nikdo, kdo by v takovém rozsahu v jeho aktivitě pokračoval. Smutné je, že právě v zemích, které si činí na Kafku největší nárok, pokud to tak lze vůbec říci, se v této době vydavatelská činnost spojená s jeho osobou a dílem téměř zastavila. V sousedním Německu to bylo způsobeno z největší části nástupem fašismu. Zájem o jeho dílo se tak přesouvá do ostatních částí světa – do Velké Británie, Francie, Itálie, Spojených států...

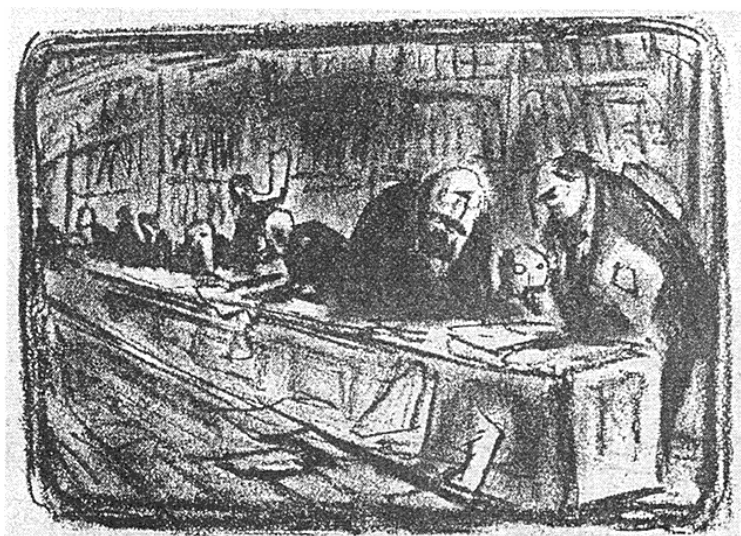
V Argentině vychází překlad *Proměny, Umělce v hladovění* a dalších próz. Jejich autorem je Jorge Luis Borges, v poslední době známý zejména díky festivalu Kafka-Borges/Buenos Aires-Praha, který probíhal od 3. června do 4. července 2004 v Praze. Také v dalších zemích světa se nachází řada autorů, kteří se věnují překladům Kafkových knih. V Anglii je to básník Edwin Muir, první

---

²⁷ Jan Grmela, Franz Kafka. In: *Pramen* roč. 5, č. 1, s. 47.

překladatel Kafky do angličtiny vůbec. Ve Francii pak Alexandre Vialatte (*Proces*) a básník Jules Superville. Zájem vzbudil Kafka rovněž u polského prozaika židovského původu Bruna Schulze (*Proces*).

Kafka však nenadchl jen umělce z oblasti literární, podařilo se mu proniknout také do umění výtvarného. Od poloviny dvacátých let se jeho dílem zabýval rakouský grafik Hans Fronius. Během šedesáti let se mu podařilo vytvořit více jak 300 prací. Tak vzniklo několik cyklů doprovázejících *Proměnu*, *Zámek*, *Venkovského lékaře* nebo třeba *Proces*.

H. Fronius: Ilustrace ke Kafkovu *Procesu*

H. Fronius: Ilustrace ke Kafkovu *Zámku* - linoryt

Přestože se celá 30. léta nesla spíše ve znamení cizojazyčným překladů, našlo se o u nás několik málo umělců, kteří o Kafku projevíli zájem. K nejvýznamnějším osobnostem patří bezesporu literární vědec, kritik, publicista, básník a překladatel v jedné osobě – Pavel Eisner. Těžištěm jeho rozsáhlé překladatelské činnosti byla právě německá literatura (překládal M. Broda, E. E. Kische, F. Werfla a samozřejmě F. Kafku). Roku 1931 vychází ve *Výboru krásné prózy československé* jeho překlad povídky *Vor dem Gesetz*. Mnohem větší ohlas však vzbudil překlad románu *Zámek* (*Der Schloss*), jenž vychází roku 1935 v Praze za účasti nakladatelství Spolku výtvarných umělců Mánes. „*Touto knihou, která se špatně prodávala, Kafka nicméně natrvalo vstoupil do povědomí české předválečné literární a umělecké generace. Podle této knihy se v české kultuře vytvářela představa o Kafkovi v duchu tehdy vládnoucího surrealismu. Surrealisticky Kafku tenkrát viděli a vykládali i umělci a kritikové, kteří měli se surrealismem málo společného...*“²⁸ Zde je vidět, jaký vliv na utváření veřejného názoru může mít jedna jediná a kniha. Doslov ke knize pochází z pera Maxe Broda. Autorkou obálky je jedna z nejpozoruhodnějších umělkyně minulého století Toyen.

Obálka Kafkova Zámku (1935)

---

²⁸ Josef Čermák, *Recepce Franze Kafky v Čechách (1913-1963)*. In: *Kafkova zpráva o světě. Osudy a interpretace textů Franze Kafky*. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2000, s. 23.

Ještě během 30. letých vychází ve Světozoru dva překlady dnes už téměř neznámého Františka Mastíka *První žal* (*Erstes Leid*), *Umělec v hladovění* (*Ein Hungerkünstler*). O další překlady se zasloužili dva katolicky orientovaní autoři – Thimotheus Vodička a Jan Franz. Roku 1933 uveřejňuje Vodička dvě krátké prózy – *Při stavbě čínské zdi* (*Beim Bau der chinesischen Mauer*) a *Manželé* (*Die Ehepaar*). První z nich vychází v Řádu, druhá pak v Listech pro umění a kritiku. O rok později vychází rovněž v Řádu povídka *Před zákonem* v překladu Jana Franze. Pozoruhodného stylu Kafkových *Deníků* si všiml literární kritik, překladatel a básník Hanuš Bonn. Zhruba v polovině roku 1937 otiskují Lidové noviny jeho deníkové překlady pod názvem *Z Deníku*. V Listech pro umění a kritiku od něj vychází ještě téhož roku *Odmítnutí* (*Die Abweisung*).

V této době se o Kafkovi letmo zmiňuje jen pár autorů. Kromě výše jmenovaných T. Vodičky a J. Franze to byli ještě Bedřich Fučík, Otokar Fischer a Vojtěch Jirát. K tomuto skrovnému zájmu se Max Brod v úvodu svého článku *Básník a světová sláva*, jenž vyšel v Literárních novinách roku 1938, vyjadřuje takto: „V Praze se ještě o tom nemluví, že jeden z našich krajanů, Franz Kafka, patří v Anglii a Francii k nejčastěji jmenovaným autorům. I lidé všestranně literárně vzdělaní znají u nás z Kafky sotva řádku.“ A o několik řádek níže pokračuje: „... téměř všechna Kafkova díla byla už vydána anglicky a francouzsky, anebo se připravují k vydání. Ale také ze španělských, holandských, švýcarských, švédských a italských měst docházejí téměř denně dotazy, kritiky, essaye, a mezi nimi také několik doktorských prací pozůstalým. A Praha? Praha mlčí.“²⁹ Brod však ve svém článku také upozorňuje na „jeden chvalitebný průlom do pražského ticha“. Je jím doktorská práce Zdeňka Valtý, účastníka seminářů Otokara Fischera, nazvané „K problému symboliky v díle Franze Kafky“. Je tedy až podivuhodné, jak malý zájem u nás Kafka v této době vzbudil. V době, kdy ho začíná téměř celý svět obdivovat. Ale takových paradoxů by se na české literární scéně – a nejen u Kafky – našla jistě řada.

---

²⁹ Max Brod, *Básník a světová sláva* (Franz Kafka). In: *Literární noviny* č. 13/1938, s. 3.

5 Situace za války a těsně po ní

Už tak dost chabý zájem o Kafkovo dílo byl ještě více oslaben vypuknutím 2. světové války. A právě v této době se Kafka stal jedním z oblíbených autorů literátů, výtvarníků a hudebníků tíhnoucích k surrealismu (Skupina 42, skupina Ra). Nejintenzivnější zájem vzbudil u spisovatele Jana Hanče a hudebníka Jana Rychlíka, jejichž překlady se však bohužel nepodařilo vydat. Kafkovým vztahem k umění se zabýval rovněž výtvarný kritik Jiří Kotalík. Surrealisté pokládali Kafku za jakýsi vzor, a tak není divu, že byl často surrealisticky i vykládán. Z okruhu Skupiny 42 pochází také slovo „kafkárna“, výraz odkazující k chaotičnosti, k nějaké absurdní skutečnosti, absurdnímu životnímu pocitu.

5.1 Obnovený zájem o literární život

Po skončení 2. světové války se situace opět mění. Dochází nejen k politickým, ale i kulturním změnám. To, co bylo dříve tabuizováno, se náhle dostává do popředí a naopak. Během okupace bylo u nás zastaveno vydávání většiny kulturních periodik. Po osvobození se otevírá prostor pro jejich obnovení. Vznikají však i periodika nová. A tak se řada opomíjených a „zapomenutých“ autorů dostává na přední stránky novin a časopisů. Nejinak tomu bylo i s Kafkou.

Roku 1946 se začínají vydávat Listy, velmi úzce propojené s činností Skupiny 42. V jejich čele stál literární a výtvarný kritik, esejista, překladatel a současně teoretický mluvčí již zmiňované Skupiny 42 Jindřich Chalupecký. Společně s divadelním režisérem Janem Grossmannem se zasloužili o vydání dalších Kafkových próz v překladu Karla Projsy. Byla to *Zpráva pro akademii* a několik textů z *Venkovského lékaře* (*Císařské poselství*, *Na galerii*, *Na rozmyšlenou pánskému jezdci*, *Nový advokát*, *Starý list*, *Stromy*, *Šakali* a *Arabové* a *Šaty*).

Myslím, že jméno Karel Projsa stojí alespoň za krátkou zmínku. Kdo vlastně byl oním mužem, jenž se pokusil o zpřístupnění autora, o kterém se nesmělo dlouho ani mluvit, natož psát. Karel Projsa (1912 – 1913) byl zetěm Josefa Davida, manžela Kafkovy nejmladší a nejmilovanější sestry Ottly, „*nebyl náturou vědec ani překladatel, spíše poučený milovník literatury a umění. Patřil k okruhu*

pražských avantgardních literátů více nebo méně spjatých se surrealistickým hnutím a se strukturalismem“. Projsa tedy patřil k okruhu Kafkových nejbližších příbuzných. Společně se svým tehánem J. Davidem udržoval korespondenci s Maxem Brodem, vykonavatelem Kafkovy poslední vůle. Několik málo dopisů z této korespondence se podařilo zachovat. Ocituji část dopisu, ve kterém Max Brod odpovídá prostřednictvím J. Davida K. Projsovi: „*Pan Projsa tázá se po literatuře o Kafkovi. Tato literatura jest již nyní bezmezná, nesmírná. Zrovna nyní vyšla v Anglii kniha “focus one”, jsou tam asi 10 nebo 20 článků o Franzovi... Na celém světě není nyní spravedlnosti, jak se zdá. František ve svých visech předvídal tyto strašné časy, na příklad ve svém románu “Le procès” a jest nyní považován všeobecně jako prorok!*“³⁰

Dalším významným počinem této doby byla překladatelská činnost Jana Řezáče. Již roku 1946 začal soukromě vydávat edici s trefným názvem Obluda. Vyšly v ní bohužel pouze čtyři svazky (v nákladu asi jen 50 kusů), ale jeden z nich byl věnován právě Kafkovi (ostatní: Tzara, Majakovskij, Chlebnikov). V tomto svazku bylo pod názvem *Pozorování* otištěno 8 próz z *Rozjímání*. V doslovu je více než patrný ještě stále surrealistický pohled na Kafkovo dílo: „*Všechny možnosti člověka, o které se rval s úřednickým à jour, proměnil Kafka v literárně snovou konstrukci.*“³¹

Další významnou osobností, která v překladech Kafkových děl pokračuje i v dalších letech, je Ludvík Kundera. V rozmezí dvou let (1947-1948) vydává překlady části *Deníků* a *Ortelu*.

Koncem 40. let převládá nejen u nás, ale i ve světě názor, že Kafku je nutno vykládat z pohledu existencialismu. Tomuto proudu podléhá i literární vědec a kritik Václav Černý ve svém Prvním sešitě o existencialismu: „*Preexistencialistou je tento čtenář Dostojevského a vášnivý prožívač Kierkegaardův především svou vypjatou, takřka nevyčerpatelnou mocí sebeanalýsy a naprostou připoutaností k subjektu.*“ O něco později, v letech 60., se stejnou otázkou zabýval v rámci liblické konference také Ivan Sviták. Sviták

---

³⁰ Josef Čermák, Zmařená příležitost (3). In: *Literární noviny* č. 47/1991, s. 12.

³¹ Josef Čermák, Zmařená příležitost (2). In: *Literární noviny* č. 46/1991, s. 12.

hledal a nutno podotknout, že i našel základní znaky, které by pojili Kafku a tento směr: „*Kafka s existencialismem sdílí tři základní motivy. Je to především subjektivita pravdy, vědomá částečnost jednotlivcova pohledu na svět, pravda, jež je objevována člověkem samým. Dále je to postoj osobní zkušenosti člověka v mezní situaci... Konečně třetím spojujícím rysem je celá povaha díla, která má v sobě rys šifry.*“³²

Roku 1947 vychází v Praze kniha „vzpomínek, úvah a dokumentů“ Franz Kafka a Praha. Autory čtyř příspěvků jsou Hugo Siebenschein, Emil Utitz, Erwin Muir a Peter Demetz.

5.2 Neúspěch roku 1945

Velkým zklamáním byl neúspěšný pokus o souborné vydání Kafkových spisů. Již koncem roku 1945 přednáší Karel Projsa svůj návrh na vydání šestisvazkového díla Franze Kafky prostřednictvím nakladatelství Václava Petra. Z Projsova pera měl vzejít překlad čtyř svazků - *Amerika, Povídky a malá próza, Popisu jednoho zápasu* (v jeho překladu *Boj*), *Deníky a Korespondence. Proces a Zámek* byl ponechán překladatelskému umění Pavla Eisnera (*Zámek* vydal již roku 1935). Započaté snahy však byly téměř na dva roky přerušeny právními spory, které se týkaly dědických a autorských práv Kafkova odkazu. Účastníky sporu byli dědici, Max Brod, Karel Projsa společně s advokátem Kamilem Resslererem, Pavel Eisner a nakladatel Karel Petr. Výsledkem sporu byla dohoda o vydání osmisvazkového díla Franze Kafky, k němuž, bohužel, vlivem událostí nakonec stejně nedošlo. Jeden spor vystřídal spor druhý. V jeho centru stál opět Karel Projsa a Pavel Eisner. Když Eisner dostal k znaleckému posouzení Projsův překlad *Ameriky*, opatřil ho řadou oprav, čímž vydání tohoto překladu znemožnil. Společně s opraveným textem pak zaslal nakladateli i nový návrh na vydání *Ameriky*. Petr ho přijal. Zda bylo Eisnerovo jednání správné, nebo zde hrály roli i jiné faktory, těžko říci. Z původního textu se zachovala necelá jedna strana. Při jejím rozboru je však zřejmé, že některé korektury nebyly určitě nutné.

---

³² Ivan Sviták, Kafka – filosof. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 88-89.

ty jež chci
rodice poslali

H-H
Z, poma -
lene
D,
da'nd up

14.

26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546

Н
Сол

protein

ne jakoby namovo
do rjbe

4 davon (→) zasmelt
→ klein

~~77~~ ~~Arival~~ ~~prés~~

[illegible]

20

Vzhledem k těmto a později i politickým událostem roku 1948 byly všechny snahy o souborné vydání Kafkova díla, jehož součástí měla být i Brodova životopisná monografie Franze Kafky, zmařeny. Nezbyvá než s lítostí konstatovat, že Projsův pokus o vydání díla autora, jenž byl ještě ve 40. letech znám pouze úzkému kruhu intelektuálů, nedošel vytouženého cíle.

23

5.3 Únor 1948

Únor 1948 přináší další obrat. V Československu se mění politická situace, mění se politické zřízení. Je to období prosazování myšlenek komunismu a marxismu-leninismu. Politické procesy nešetřily ani spisovatele. Řada z nich je umlčena (někteří už navždy), řada zakázána. A nejinak je tomu i v případě Kafky. Nastává téměř desetileté období nepřející novým překladům a vydáním děl tohoto autora. Pokud přece jen někdo chtěl soudit v této době Kafku a jeho dílo, mohl tak učinit pouze v rámci negativ, které údajně toto dílo přináší. Toho také využil americký spisovatel židovského původu Howard Fast ve své knize *Umění a skutečnost*: „*Pro Fastu je Kafka spisovatelem sedícím na 'vrcholu kulturního hnojiště reakce', který záměrně vyvolává svými podobenstvími hrůzu a hnus, který provedl ve své mysli rovnici: člověk a šváb jsou totéž. Tato rovnice patří k onomu ohromnému procesu, který provádí vládnoucí třída a který lze prostě definovat jako matení a překrucování podstaty objektivní skutečnosti.*“³³

6 Obrat k lepšímu

Roky strachu, mlčení a obav z nelibosti vládnoucí moci byly do jisté míry zastaveny XX. sjezdem Komunistické strany Sovětského svazu. N.S. Chruščov se svým referátem (pronesen 25. února 1956) ostře vystoupil proti „kultu osobnosti“ a důsledkům, které přinesl. Změny politické šly ruku v ruce se změnami v ostatních oblastech života. Pozadu nezůstala ani činnost publicistická. Politický podtext vydávaných prací, i když ve srovnání s érou předchozí do značné míry oslabený, však nelze opomíjet ani nyní. Autorem, jež dokázal zareagovat na změnu situace s největší silou, byl bezesporu Pavel Eisner. Roku 1957 vychází ve Světové literatuře jeho rozsáhlá (asi dvacetistránková) studie *Franz Kafka*. Součástí studie byl Eisnerův překlad *Doupěte (Der Bau)*. Povídka obsahuje tři tušové kresby, jejichž autorem je grafik a malíř František Tichý. O rok později vydává Československý spisovatel v nákladu 40 000 výtisků Eisnerův překlad

---

³³ Alexej Kusák, Poznámky k marxistické interpretaci Franze Kafky. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 170.

Procesu (Der Prozess). Autorem obálky je jeden z nejvýznamnějších českých grafiků, typografů, ilustrátorů a malířů 20. století Zdeněk Seydl. V další publikační činnosti zabránila Eisnerovi smrt.

Roku 1957 vychází v časopise *Nový život* rozsáhlá esej *O Franzi Kafkovi*, jejímiž autory jsou filozofové Ivan Dubský a Mojmír Hrbek. Základním tématem je pojetí „odcizení“ v díle Franze Kafky. Dubský a Hrbek chápou odcizení jako zážitek absurdity, která je vyústěním celkového stavu člověka v moderním světě. O rok později vychází v měsíčníku *Květen* další článek Dubského a Hrbka *Kafkův Proces*, zaměřený, jak už vyplývá z jeho názvu, na možné výklady románu *Proces*. Článek byl napsán u příležitosti vydání Eisnerova překladu *Procesu*. A nutno podotknout, že oba výše jmenované články si našly i své odpůrce. V jejich čele stál Pavel Reimann, který v pojetí Kafky a jeho díla zastával trochu jiné stanovisko. Kafku považoval za bytost plnou rozporů a nejasností. Reimannovu pojetí Kafky a jeho díla se budu věnovat ještě o něco více v následující části (liblická konference). Podobné stanovisko zaujímal také Jaroslav Sedlák ve svém článku *K větší aktivitě na kulturní frontě!* otištěném v *Literárních novinách*. Sedlák se přímo staví proti Dubskému a Hrbkovi: „V poslední době je módou u některých kritiků *heroizovat a obdivovat bloudění některých umělců a považovat jejich bloudění a vzájemně se popírající mnohoznačnost jejich díla za vrcholné a typicky moderní umění. Recenzující v Květnu č. 11/58 Kafkův Proces jdou soudruzi Dubský a Hrbek podobnou cestou. Vydávají zde známou mnohoznačnost Kafkova díla, způsobenou jak sociální podmíněností tak i jeho individuálním osudem, za typicky moderní umění: 'Množství různorodých, často i odporujících a dokonce již v samém základě se vyvracejících výkladů nepřímou potvrzuje, že Proces jako umělecké dílo typicky moderní má v sobě bohatou antinomičnost.' Slova o 'syntetické antinomičnosti' mají snad dokonce znamenat dialektičnost jeho díla. Kafkovo dílo je skutečně obrazem rozpornosti společnosti, ve které žil, a v tomto smyslu je plné rozporů. Ovšem Kafka sám je v zajetí těchto rozporů, Kafka zdaleka nechápe plně jejich podstatu a nestojí jasně na straně, v jeho době již jedině důsledně revoluční společenské síly, totiž proletariátu. Kafkovo dílo, samo o sobě mimořádně*

specifický případ v dějinách literatury, je v podstatě uzavřenou kapitolou, které vyhlašovat za typicky moderní umění znamená vnášet do řad umělců jenom zmatek.“³⁴

Do sporů o Kafku se vmísili také kritik Jiří Hájek a estetik, literární vědec a kritik Oleg Sus. Hájek na jedné straně vnímá Kafkovo dílo jako něco, co je našemu chápání a cítění cizí, na straně druhé přirovnává Kafkovu velikost k Dostojevskému. Oponentem se mu stal Oleg Sus (známý pod řadou šifer a pseudonymů: gs, Olaf, ajlavník, A. Arché, D. Bredon, De Death, Larsen, Tlalok aj.). Na rozdíl od Hájky spatřuje Sus v Kafkově díle tendence, jež mohou působit i na dnešní čtenáře. A ony skutečně působí. Jak jinak si vysvětlit zvýšený zájem o Kafku v posledních letech.

7 Liblická konference

Velmi významným mezníkem nejen 60. let, ale i dalšího vývoje české kultury se stala liblická konference uspořádaná u příležitosti 80. výročí Kafkova narození. Liblice tak Kafkovi zajistily alespoň na čas jeho neprávem odepíranou velikost.

Konference proběhla během dvou dnů, 27. a 28. května 1963, na zámku v Liblicích nedaleko Prahy. Celá akce vznikla na popud Komise československých germanistů, návrh na její uspořádání podali Alexej Kusák a František Kautman. (Ještě stále se diskutuje o postoji Eduarda Goldstücker. V pojetí Kusákově byl právě on odpůrcem této události, ostatní zprávy svědčí o pravém opaku.) Záštitu převzala Československá akademie věd, filozofická fakulta Univerzity Karlovy a Svaz československých spisovatelů.

7.1 Účastníci

Liblického zasedání se zúčastnila řada českých, ale i zahraničních hostů. Za Německo to byli Klaus Hermsdorf, Helmut Richter, Ernst Schumacher, Kurt Krolop, Werner Mittenzwei a Anna Seghersová. Francii zastupoval Roger Garaudy, Rakousko Ernst Fischer, Polsko Roman Karst, Maďarsko Jenő

---

³⁴ Jaroslav Sedlák, K větší aktivitě na kulturní frontě! In: *Literární noviny* č. 51-52/1958, s. 7.

Krammer a zástupcem tehdejší Jugoslávie byl Dušan Ludvik. Nejpočetnější skupinou byla přirozeně skupina česká, kterou tvořila téměř dvacítky významných literátů a germanistů: Marie Majerová, Eduard Goldstücker, Pavel Reiman, Petr Rákos, Ivan Sviták, Jiří Hájek, Jiřina Popelová, Karel Krejší, Dagmar Eisnerová, O. F. Babler, Alexej Kusák, Ivo Fleischmann, Norbert Frýd, Pavel Torst, Pavel Petr, Josef B. Michl, Josef Čermák a Antonín Václavík. Účastníky konference již tedy známe. Co však bylo jejím cílem? „*Konference se chtěla pokusit o všestranné zhodnocení Kafkova díla z pozic marxismu-leninismu a vzhledem k úzké spojitosti tohoto díla s pražským prostředím a vývojem československé kultury vytvořit předpoklady pro to, aby československá literární věda řekla závažné slovo ke kafkovské problematice.*“³⁵

Celá konference probíhala ve dvou základních liniích. První se ubírala směrem kulturně-politickým, šlo o pokus zhodnotit Kafkovo dílo z marxistických pozic. Ta druhá, pro literární vědu jistě závažnější, řešila otázku metodologického přístupu ke Kafkovu odkazu.

7.2 Zahájení

Zahajovací proslov pronesla Marie Majerová: „*Franz Kafka byl Pražan a je pražský básník. Bez kulis staré Prahy a jejího tisíciletého kamení by nebylo atmosféry Procesu a Zámku. Ale je to básník ojedinělý a nenapodobitelný, básník, jenž c í t í m o z k e m a jehož bezbřehou, složitou fantazii zde budou odborníci oceňovat a zařazovat.*“³⁶ Svou řeč zahájila Majerová náhledem do Spálené ulice, kde díky Mileně Jesenské poprvé spatřila Kafku. Později byla tato příhoda vzhledem k historickým faktům vyvrácena.

Uvítání zahraničních účastníků se ujal Eduard Goldstücker. Po jmenovitém přivítání jednotlivých hostů přečetl odpověď Maxe Broda na zvací dopis, jenž mu byl k této příležitosti zaslán. Brod v něm srdečně děkuje za pozvání, které však

---

³⁵ *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 7.

³⁶ Marie Majerová, Zahajovací proslov. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 9.

vzhledem ke svému zdravotnímu stavu a blížící se oslavě 79. narozenin nemůže přijmout. Tím byla konference zahájena.

7.3 Reimanův kritický postoj

S pojetím Kafky z pohledu současných čtenářů vystoupil hned v úvodu konference Pavel Reiman, v té době ředitel Ústavu dějin KSČ. Reiman ve svém referátu nazvaném *Kafka a dnešek* shrnul cíle a úkoly konference: „*Chceme mu (Kafkovi) vzdát čest jako velkému spisovateli, který v chaosu své doby a svého života zápasil o nové poznatky, chceme pojednat kriticky o jeho díle, chceme kriticky vyslovit, v čem dosáhl zdaru a v čem ztroskotal v životě i ve své tvorbě.*“³⁷ Zároveň se Reiman snaží o osvětlení ideových polemik, které se nad blížící konferencí vznášely. V další části se vyjadřuje ke Kafkovu humanistickému postoji k dělnictvu, který zobecňuje na postoj k českému lidu. Reiman se ke Kafkovu pojetí života a světa staví značně kriticky: „... *nevěříme Kafkovi, že zákony života jsou nepoznatelné ani že společenské rozpory jsou nepřekonatelné... Rozpory, na kterých ztroskotal Kafka, patří již z valné části minulosti.*“³⁸ Vše hodnotí z pozice své generace, která se musela s Kafkovým odkazem vypořádávat v době „velkých otřesů a konfliktů“, jejichž výsledkem byly dalekosáhlé změny zasahující všechny oblasti života: „... *Franz Kafka, který nemilosrdně bičoval mnoho z toho, co i my jsme nenáviděli, se nám někdy jevil jako myška, která se chytila v pasti, běhá sem a tam, zoufale hledá východisko a nakonec vysílena padá. Avšak my jsem se nechtěli podobat takové myšce, nemohli jsme přistoupit na chmurný závěr, který nám předkládal Kafka, že nelze najít záchranu, spásu. Vnímali a poznali jsme to, co on již vnímat nemohl: že existuje reálná, bezpečná cesta na svobodu, cesta kterou hledal a nenašel... A tu, uprostřed boje, jsme poznali svět z nové strany a Kafku překonali tím, že jsme objevili to, co on hledal. A proto jsme zavrhnuli Kafku, byť i přiznávajíce jeho*

---

³⁷ Reiman Pavel, *Kafka a dnešek*. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 13.

³⁸ Tamtéž, s. 20.

*uměleckou sílu v zobrazení rozporů života, ano, zavrhli. Pomohl nám sice uvidět svět, jaký byl, ale bránil nám jít tam, kam jsme směřovali...*³⁹

Dovolím si vyslovit několik výtek - i když výtku není tím pravým slovem, které mám na mysli. Možná spíše poznámka, ale ani ta nevystihuje podstatu oné věci, kterou bych se zde chtěla zabývat. Zůstaňme tedy u výtky, berme ji však s jistou rezervou. Hned v úvodu připodobňuje Reiman Kafku k myšce, která zmateně a plna zoufalství pobíhá v uzavřeném prostoru a v zápětí vysílena a bez jakékoliv naděje v záchranu odevzdaně klesá k zemi. Tak předně – Kafka nikomu žádný závěr nepředkládal, ukázal pouze jednu z variant onoho možného závěru. Ale to ostatně dělá každý spisovatel (a nejen spisovatel, člověk) – nenutí závěry přijímat, zprostředkovává je čtenáři jen jako možné, ukazuje jen jedno potenciální řešení. Stačí přečíst úryvek z Kafkových deníků: „*Nezoufat si, ani nad tím, že si nezoufáš. Když už se zdá, že všemu je konec, přece jen se ještě dostaví nové síly, to právě znamená, že žiješ.*“⁴⁰ Kde je ona lhostejnost k záchraně, ke spáse, o které Reiman mluví? Z těch dvou řádků na nás dýchne takové odhodlání, taková víra ve spásu, že by se z toho jednomu zatočila hlava.

A ještě jedna námitka. Kafka přece nikomu z nás nebrání jít cestou, kterou si zvolíme. Možná si zvolil jinou cestu než my nebo třeba Pavel Reiman a jeho generace, ale na to měl snad právo. Každý z nás ho má. A pokud měl Reiman dojem, že mu Kafka bránil v rozletu tím správným směrem, tak ho jeho dílo asi ovlivnilo více, než si sám dokázal uvědomit. Faktem však zůstává, že Kafka nestanovil žádné zákazy, nevytyčil žádná tabu, která by kdokoliv z nás nesměl překročit.

V několika předchozích odstavcích jsem shrnula dvě základní „výtky“, které mám vůči slovům Pavla Reimana. Netvrdím, že jsou jediné ony správné, a že je to jediný možný výklad Reimannových slov – proto také slova výtky a námitka v uvozovkách. Nepatřím do Reimannovy generace, a proto ani nemohu soudit její pocity. Podávám jen pocity vlastní mé osobě, mému smýšlení.

---

³⁹ Tamtéž, s. 18-20.

⁴⁰ Max Brod, *Franz Kafka. Životopis*, Praha 1966, s. 7.

7.4 Jiřina Popelová a její pojetí humanity v Kafkových textech

S pojetím humanity v Kafkově díle se setkávám rovněž ve studii filozofky Jiřiny Popelové. Popelová vychází při řešení této otázky z autorova pojetí osamocení: „*Humanita Kafkova tkví v tom, že z osamocení hledá cestu k lidem. Jeho dílo je hledáním lidských vztahů. Proto je humanistické. Tam, kde filosof je přesvědčen o slávě a velikosti člověka, není těžké být humanistou. Jímavost Kafkova humanismu je v tom, že nachází vztah k lidem v jejich opuštěnosti a bezmoci.*“⁴¹

7.5 Goldstückerův pohled na věc

Kafkovu vztahu k dělnické třídě je věnována také třetí část rozsáhlého referátu Eduarda Goldstückera. Goldstücker vztahuje danou problematiku k povídce *Topič*, která je podle něj „uměleckou projekcí Kafkových úvah tohoto druhu“: „*Chtěl bych pouze říci, že bychom v literatuře před první světovou válkou sotva našli dílo nedělnického autora, které by s takovým hlubokým zaujetím proklamovalo spravedlnost dělnické věci, které by bylo neseno upřímnějším přáním, aby dělnictvo bojovněji, důsledněji hájilo svá práva, a hlavně dílo, z něhož by bylo jasněji cítit, že autor i když je nad jeho síly uvolnit se z příliš houževnatých pout svého dědictví, zanechává své lepší já, své srdce na straně 'topičově'.*“⁴²

V první části se Goldstücker zabývá metodou kafkovského bádání. Dle jeho mínění je umělecké dílo „společenským jevem“. Z tohoto poznání pak musí vycházet i kritika, protože „*jen tak si zajistí předpoklad toho, že se dopátrá jeho podstaty, že zaslechne tep jeho srdce, pozná skladbu jeho tkáně a nahlédne do tajemství jeho života.*“⁴³

---

⁴¹ Popelová Jiřina, Kategorie osamocení v díle Franze Kafky. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 114.

⁴² Eduard Goldstücker, O Franzi Kafkovi z pražské perspektivy 1963. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 35.

⁴³ Tamtéž, s. 26.

Druhý oddíl je věnován historickým okolnostem, které ovlivňovaly život Pražanů a tím i život a dílo Kafkovo na přelomu 19. a 20. století.

7.6 Kautmanovo pojetí

„Kafkovo složité, mnohoznačné a rozporuplné dílo nebylo stíženo jen obvyklou kletbou děl, která příliš předstihla svou dobu, - nepochopením. ... stalo se doménou nejrůznějších, často libovolných interpretací. Ty mu ubližovaly dvojnásob. Tím, že zatemňovaly stále více jeho skutečný smysl a vzdalovaly je pochopení čtenáře a také tím, že odpůrci určité interpretace Kafkova díla ji zaměňovali s dílem samým a ve svém, často i spravedlivém útoku proti ní napadali, a to už nespravedlivě, celou Kafkovu tvorbu... Příliš se věnovala pozornost tomu, co kdo o Kafkovi napsal. Málo a zdaleka ne soustavně se studovaly samy Kafkovy spisy.“⁴⁴ Tak těmito slovy zahájil svoji, rozsahem nejdelší, řeč kafkolog František Kautman. Kautman upozorňuje na množství interpretací, které neoprávněně, z neznalosti dané problematiky, útočí na Kafkovo dílo. Největší část Kautmanova referátu je však věnována podobnostem Kafkova uměleckého stylu s jinými autory. Kautman upozorňuje na řadu jmen, která dával do souvislosti s Kafkou již Pavel Eisner (Petr Chelčický, Jan Ámos Komenský, Karel Hynek Mácha, Otokar Březina, Karel Čapek...). V některých případech s ním i polemizuje: *„V souvislosti s Kafkou byla již uvedena řada jmen českých spisovatelů různých dob... Nejvíce jich uvedl P. Eisner, který se mohl opírat o dokonalou znalost české literatury i zasvěcenou znalost Kafkova díla. Ovšem právě Eisnerovy paralely se často zachycují vnějších znaků, jsou spíše citově improvizovány, než hlouběji promyšleny.“⁴⁵* Kromě výše uvedených autorů si Kautman všímá také Nerudova zobrazení Malé Strany, Březinova symbolismu a smyslu pro harmonii v podání Boženy Němcové, jež je dávána do souvislosti s Kafkou z českých autorů snad nejčastěji.

---

⁴⁴ František Kautman, Franz Kafka a česká literatura. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 39.

⁴⁵ Tamtéž, s. 50.

7.6.1 Kafka – Němcová

Vztahu Němcová-Kafka se věnovala řada domácích i zahraničních autorů. Je tedy zajisté na místě, abych se alespoň o některých názorech na tento vztah zmínila. „*Božena Němcová patří ke spisovatelům, o nichž se sám Kafka nejednou vřele vyslovil a kterých si vážil, k nimž se vracel a které miloval.*“⁴⁶ S dílem Boženy Němcové se Kafka setkal s největší pravděpodobností již na gymnáziu, kde navštěvoval nepovinné hodiny češtiny. Marek Nekula uvádí v této souvislosti příručku sestavenou Karlem Tieftrunkem *Böhmisches Lesebuch für Deutsche insbesondere für Schüler an deutschen Mittelschulen* (Česká čítanka pro Němce, zvláště pro žáky na německých a středních školách), jež sloužila jako čítanka na německých gymnáziích. Příručka obsahuje také dvě ukázky z díla Boženy Němcové : „... *je třeba upozornit na texty Dvě rady a Silný Ctibor od Boženy Němcové.*“⁴⁷ Nekula upozorňuje i na další zmínky o Němcové v souvislosti s Kafkou: „*Není divu, že se Anna Pouzdrová rozpomíná, že Kafka doporučil Babičku Boženy Němcové jako četbu pro své sestry, a že za tímto účelem opatřil její ilustrované – české – vydání. K Němcové se Kafka prokazatelně vrací i později. Podle dopisu Felixi Weltschovi z 22. září 1917 na něj udělal dojem výbor z její korespondence, který četl v Siřemi, dopis Ottele z 28. července 1921 poukazuje na přítomnost autorky ve vzpomínkách v Domažlicích. Podle vlastních slov zná ostatně Kafka 'v češtině jen jednu hudbu řeči, a to Boženy Němcové*“⁴⁸. Také Brod se ve své životopisné studii zmiňuje o Kafkově obdivu k Němcové: „*Kafka obzvlášť miloval korespondenci té vášnivé krásné ženy... Často mi četl z těch dopisů...*“⁴⁹

Někteří autoři mluví dokonce o tom, že byl Kafka dílem Němcové ovlivněn. Do velmi úzkých souvislostí je kladena Němcové Babička a Kafkův Zámek. K tomuto tématu se vyjádřili také Max Brod a Klaus Wagenbach. O podobnostech mezi Babičkou a Zámekem napsal Max Brod toto: „... *základní plán Kafkova*

---

⁴⁶ Tamtéž, s. 53.

⁴⁷ Marek Nekula, „... *v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...*“ / *Jazyky Franze Kafky*, Praha 2003, s. 214.

⁴⁸ Tamtéž, s. 323.

⁴⁹ Max Brod, *Franz Kafka. Životopis*, Praha 1966, s. 279.

'Zámku' má některé rysy svědčící, možná nevědomky, o působení té zprvu povinné, potom strhující gymnasiální četby, románu 'Babička'.⁵⁰ Brod své tvrzení dokládá konkrétními příklady dokazujícími shodné rysy obou děl. Všímá si zejména vazeb mezi postavami, jež jsou spojeny se životem zámeckým a postavami reprezentujícími prostý vesnický lid: „Centrem vesnického veřejného mínění je u Němcové jako u Kafky hospoda. Klid ruší mladý italský patolízal ze zámku, který je celý pryč do Kristly, krásné hospodského dcery, dělá jí právě tak neslušné návrhy jako v Kafkově románu Amalii onen zámecký úředník, který má kupodivu také italské jméno (jediné v románu) Sortiny... Také u Němcové odmítá mladá dívka nezastřené drzé žádosti zámeckého úředníka, ale ani jí při tom není dobře u srdce, právem se bojí nebezpečí, které by ze srážky vzniklo, bojí se vlivu a pomsty mocného muže. Způsob, jímž babičce vypráví o tom dobrodružství, má zvláště na začátku mnoho příbuzného s vyprávěním Kafkovým.“⁵¹

Mnohem opatrnější je při hodnocení vlivu obou autorů a děl František Kautman: *„Tvůrčí metoda obou je naprosto odlišná, případně i jejich ideová koncepce... miloval (Kafka) 'nerealistický' snový svět Boženy Němcové, který při hlubokém realismu autorčině byl, nechť to zní jako paradox, skutečně méně reálný než fantastický, snový a zdánlivě vykonstruovaný, odlidštěný svět Kafkova díla... Já bych však charakterizoval ve zkratce poměr Kafky k Boženě Němcové jako přitažlivost na základě kontrastu.“⁵² Na rozdílnost mezi pojetím Němcové a pojetím Kafkovým upozorňuje Marek Nekula: „V jednom jsou ovšem oba spisovatelé naprosto rozdílní: zatímco u Němcové vyznívá závěr díky kněžně smířlivě, vstupuje zeměměřič v Zámku do světa, který není vykoupen ani zásahem hraběte Westwesta, ani zásahem vedoucího úředníka.“⁵³*

---

⁵⁰ Tamtéž, s. 279.

⁵¹ Tamtéž, s. 280.

⁵² František Kautman, Franz Kafka a česká literatura. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 53-54.

⁵³ Marek Nekula, „... v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...“ / *Jazyky Franze Kafky*, Praha 2003, s. 323-324.

7.7 Rozruch okolo Kusákova referátu

Značný rozruch vzbudila diskuze vyvolaná referátem Alexeje Kusáka. Kusák v něm napadl nejednoho z účastníků konference. Hned v úvodu se obrací na Pavla Reimana a Helmuta Richtera: *„To, jak vyjádřil Kafka skutečnost světa, jak sugestivně objevil člověku pravdu o člověku, jak vystopoval pohyb skutečnosti v jejich obecných tendencích i zvláštních jevech, to je mi základním kritériem celého Kafkova díla. Vůbec mě jako marxistu nezajímá, alespoň ne pro základní soudy, co si Kafka sám o svém díle myslel, co určil k spálení a proč to tak udělal. Nesouhlasím s Pavlem Reimanem, který z tohoto faktu dělá zbytečně problém, a s německým badatelem Helmutem Richtrem, který dokonce Kafkovu závěť povyšuje na základní kritérium díla... Řekli jsme, že závěti nelze vůbec interpretovat dílo. Rozšíříme to ještě dále: nelze interpretovat dílo ani pomocí autorových výroků a deníků.*⁵⁴ Alexej Kusák vyjádřil svůj nesouhlas s Pavlem Reimanem a já vyjádřím ten svůj vůči A. Kusákovi. Pokud si budu i nadále stát za svým názorem, že umělecké dílo a tedy i dílo literární je nutné analyzovat jako celek, pak není možné minimalizovat nebo dokonce vypustit některého z činitelů, který na něj působí. A pak už je jedno v jaké míře. Působí a tím se stává součástí díla samotného. Jak mě tedy nemá zajímat, co si sám autor o svém díle myslel? Jak bych neměla brát v úvahu myšlenky, pocity a dojmy člověka, jehož myšlenky, pocity a dojmy celé dílo utvořily? Pokud vypustím z věty jedno jediné slovo, jednu jedinou spojku nebo třeba jen čárku, dostává věta zcela jiný smysl. Není už větou původního autora. Vytváří se věta zcela nová. Možná je v ní patrný rukopis původního majitele, možná ho z ní vnímáme, cítíme, ale přesto už to není ona. Je to jen její modifikace, jedna z možných modifikací. Představme si sochaře nebo třeba malíře. Celé dny, celé týdny a měsíce pracuje na svém díle, na své soše nebo obraze. A po mnoha úmorných dnech a probdělých nocích přijde někdo a ten někdo odlomí kousek sochy, třeba jen nepatrný kousíček části oděvu nebo vymaže část krajiny, jež dává obrazu barvu a jas. Je pak socha onou sochou, co bývala? Je pak obraz tím obrazem, jakým byl? Ne, není! A tedy ani dílo literární nemůže být

---

⁵⁴ Alexej Kusák, Poznámky k marxistické interpretaci Franze Kafky. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 163.

tím dílem, co bylo, pokud nebudeme brát v úvahu každou jeho částčku, třeba i tu nejnepatrnější. Nemyslím si, že bychom měli význam Kafkovy závěti, jeho deníků a výroků neúměrně přeceňovat. Tím vším jsem chtěla jen říci, že není možné je izolovat, izolovat od samotného díla, postavit je mimo interpretaci. Jsou její součástí stejně jako je kapka vody součástí moře.

7.7.1 Goldstücker oponuje

Proti Kusákově pojetí interpretace v zápětí ostře vystoupil Eduard Goldstücker, jenž byl dalším, koho Kusák ve svém proslovu napadl. Goldstücker řekl: „... rozhodně nesouhlasím s apodiktickým tvrzením s. Kusáka, že chceme-li interpretovat Kafkovo dílo, nemáme brát v úvahu to, co sám Kafka o něm řekl. To je amatérský názor člověka, který nezná základní principy vědeckého bádání... Jde mi o to, abychom nezačali interpretovat Kafku pouze z nějakých abstraktních spekulací, z předpojatých filosofických nebo náboženských anebo jakýchkoli jiných výchozích koncepcí, nýbrž z textu Kafkových děl, z jeho života, z jeho doby i z toho, co Kafka řekl o svých dílech, o svém životě.“⁵⁵

Kusákova výtku adresovaná přímo Eduardu Goldstückerovi byla namířena proti jeho konstatování o vztahu Kafka-Praha: „Ani závět', ani Kafkovy výroky nám nemohou vyložit jeho dílo: Kde je tedy klíč, který může otevřít jeho tajemství? Skrývá se snad v Kafkově pražanství? Zde jsme u jedné ze základních otázek, kolem kterých se už dlouho točí diskuse. Souvisí s názorem Eduarda Goldstückera, že 'závažné slovo k řadě kafkovských problémů může být platně řečeno pouze z Prahy'... domnívá se (Goldstücker), že je třeba tedy Kafku 'uzemnit', studovat jeho život a jeho dílo v souvislosti se všemi historicko-spoločenskými činiteli... Ale to přece není nic, o čem bychom museli nějak zvlášť mluvit...“⁵⁶ V zápětí přišla Goldstückerova reakce na Kusákova slova: „... jsem opravdu přesvědčen, že vědecké kafkovské bádání musí nastíněné okolnosti brát na vědomí jako pozadí Kafkova života a díla, jako činitele, kteří tomuto životu a

---

⁵⁵ Eduard Goldstücker, Poznámka k diskusi. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 177-178.

⁵⁶ Alexej Kusák, Poznámky k marxistické interpretaci Franze Kafky. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 164.

*dílu dávali ráz a barvu. Soudruh Kusák mne nepřesvědčil, že by tento názor nebyl správný, naopak, ještě mne v tom utvrdil, protože si myslím, že Kafkovo dílo nelze opravdově studovat, interpretovat, vědecky se ho zmocnit, aniž se znají všichni činitelé, kteří spolupůsobili na utváření tohoto díla. A že zde mají velkou úlohu momenty jeho pražského milieu ve všech jeho gradacích a směrech, je doufám jasné i soudruhu Kusákovi.*⁵⁷ Dle mého názoru Goldstückerova původní slova o vlivu prostředí na utváření díla obhajobu ani nepotřebovala. Myslím, že problém je stále tentýž. Co vše zahrnovat nebo nezahrnovat pod pojem interpretace? Otázka značně obsáhlá a částečně již zodpovězená v úvodu mé práce. Tuto část diskuse bych tedy uzavřela snad jen všeobecně platným konstatováním, že vše souvisí se vším.

7.8 Příspěvky zahraničních účastníků

Velmi významným přínosem pro celou konferenci byly bezesporu také příspěvky zahraničních účastníků.

7.8.1 Kafka – Maďarsko

Se stavem kafkovského bádání v Maďarsku nás seznamuje docent dějin německé literatury Jenő Krammer: „*Před několika málo týdny, v dubnu, probíhala v Budapešti diskuse o Kafkovi – kafkovská konference en miniature –, na niž se hovořilo o kafkovské monografii, jejímž autorem je Mihály Sükösd a jež už brzy vyjde v knižnici Malá literárně vědná knihovna... Na jaře tohoto roku otiskl náš měsíčník světové literatury Nagyvilág (Širý svět) Kafkův Dopis otci...*“ Krammer zdůrazňuje, že tak velký zájem o Kafku byl vyvolán zejména článkem Gábora Mihályiho o Kafkově pojetí světa, jež vyšel před čtyřmi lety v maďarském Časopise pro moderní filologii. Krammer se nepokládá za odborníka v oblasti Kafkova díla, ale za člověka, který „toto dílo upřímně miluje“. Jeho cílem je informovat co nejširší okruh čtenářů o výsledku této konference. A to je počín zajisté chvályhodný.

---

⁵⁷ Eduard Goldstücker, Poznámky k diskusi. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 177.

7.8.2 Kafka – Jugoslávie

Situaci v tehdejší Jugoslávii popisuje docent německé literatury Dušan Ludvik. Ludvik sleduje zejména množství a umístění Kafkových knih v jednotlivých knihovnách v zemi. V závěru svého referátu shrnul Ludvik vývoj zájmu o Kafku takto: „1. Kafka byl u nás čten a interpretován již před druhou světovou válkou. 2. Hlubší a trvalejší zájem o Kafku začíná v srbochorvatském prostředí kolem roku 1952, v slovinském pak kolem roku 1954. 3. V letech 1952 – 1962 je do srbochorvatštiny přeloženo 25 Kafkových povídek a skic a dva dopisy, do slovinštiny 13 povídek...“⁵⁸ Ludvik svoji řeč končí zprávou, že Kafkovy knihy jsou součástí povinné četby studentů germanistiky.

7.8.3 Garaudyho příspěvek

Francouzský filozof Roger Garaudy definoval ve svém referátu nazvaném *Kafka, moderní umění a my* tři základní témata Kafkových próz. Podle Garaudy jsou jimi: téma zvířete, hledání a nedokončenosti. Přičemž posledně jmenované je stálou složkou všech jeho děl.

7.8.4 Základní forma Kafkových textů

7.8.4.1 Parabolický model

Základní formou Kafkových spisů se zabývali dva umělci – polský profesor německé literatury Roman Karst a německý básník, literární kritik a publicista Ernst Schumacher. Oba dospěli ke stejnému závěru. Tím základním stavebním kamenem, který drží všechna Kafkova díla pohromadě, je parabola. Roman Karst říká: „Kafkovy postavy – umělci v hladovění, akrobati, úředníci podivného zámku, soudcové tajemného tribunálu, strážci hrobek, jezdci na uhláku, krtkové, opice – žijí ve světě, který není přímým obrazem naší skutečnosti. Nedovedeme si v reálném životě představit situace, s nimiž se setkáváme v jeho dílech. Z konkrétních prvků, popisovaných s naturalistickou věrností, vzniká nový svět,

---

⁵⁸ Dušan Ludvik, Kafka u Jihoslovanů. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 224.

v němž se logické pojí s absurdním, skutečnost s fantazií. Z jeho obrazů vzniká p a r a b o l i c k ý životní model, který nelze v empirii přímo uskutečnit, který však nepřímou učí, jak má člověk žít. Jeho obrazy jsou paraboly, metaforické znaky obecných pojmů a problémů.⁵⁹ Schumacher nachází v Kafkových textech stejná východiska: „Kafka sice až takřka pedantsky a pronikavě zachovává věrnost v detailu, nevolí si však obyčejné postavy, nýbrž neobyčejné, které za typických okolností jednají jen zřídkakdy, obvykle za okolností zde mimořádných. Pokud popisuje 'obyčejné' postavy a okolnosti, počíná si tak, že jsou nutně pocíťovány jako neobyčejné... nejde cestou od zvláštního k obecnému, nýbrž hledí zobrazit obecné tak abstraktně, tak od zvláštního oproštěné, jak jen lze. Nelíčí prostě, co vidí, nýbrž přetváří viděné tak, že z reality zbývá už jen symbol. Chce pokud možno bezprostředně znázornit podstatu jevů a vytváří si adekvátní formu výrazu, totiž vyprávěčskou formu podobenství, paraboly. Základní literární forma, na kterou lze redukovat Kafkova díla, je parabola.⁶⁰ Pokud si promítneme Kafkovy „hrdiny“ a situace, za kterých jednají, našli bychom asi stěží nějaký ekvivalent mezi nimi a reálnou skutečností. A slovo reálnou by zde patřilo podtrhnout, neboť s podobnými scénériemi se setkáváme snad pouze v našich snech. A právě v tomto způsobu podání příběhu spatřuji kouzlo, jehož je schopen snad pouze Kafka. Vše, co vypráví, se nám může zdát absurdní. V jednání postav a v okolnostech, které je k takovému jednání dohnaly, bychom asi těžko našli něco, čemu se běžně říká logika. A přesto je zde něco, co způsobuje, že ony nereálné příběhy, ony neuvěřitelné osudy čteme a především vnímáme jako samozřejmé, jako zcela přirozené. A je to právě Kafkův způsob podání těchto historek, jeho ojedinělý styl. Styl, který bychom rozeznali snad mezi tisíci styly jiných autorů.

*„To, co vzrušuje u metody, kterou použil Kleist i Kafka, je úmyslný nesoulad toho, co se vypravuje se způsobem **jak** se to vypravuje, protiklad neobyčejné příhody a protokolárního zpravodajství... Avšak právě touto předstíranou objektivitou, pomocí které bylo ztvárňováno subjektivní dění, právě*

---

⁵⁹ Roman Karst, Pokus o záchranu člověka. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 140.

⁶⁰ Ernst Schumacher, Kafka očima nového světa. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 235.

touto řečí, která propůjčovala něčemu nesmírnému zdání všednosti, se stávalo zneklidňující ještě více zneklidňujícím, podivné ještě podivnějším.“⁶¹

Kafka podává děsivý obraz světa způsobem, díky němuž se ona děsivost stává odrazem každodennosti. Tím však nabírá mnohem hrůznějších rozměrů. K-ovy nebo Řehořovy příběhy jsou nám tak předkládány jako zcela všední záležitosti, jež se mohou stát součástí života každého z nás. Avšak právě jejich zdánlivá samozřejmost v nás ještě více umocňuje pocity strachu a bezvýchodnosti oné situace.

7.8.4.2 Zevšeobecňování

Podstatou Kafkovy umělecké metody je dle Klause Hermsdorfa zevšeobecňování: *„Kafka staví do popředí obecné, životní pocit, náladu, tezi a vytváří si k tomu oblast zvláštního, jež je proměnlivá, plná fantazie a někdy fantastická. Snaží se pokud možno zcela zásadně zobecňovat. Podstatným prostředkem jsou po této stránce prostředky symbolické a alegorické... Sugestivní zevšeobecňování, vytváření nejobecnějších situací, v nichž se zračí duševní stavy dnešního člověka, to je síla Kafkovy metody.*“⁶² Komplikované životní události jsou zjednodušovány a převáděny na obecnější rovinu. Ono zevšeobecňování pak vede k vytváření příběhů a situací, které velmi účinně působí na čtenáře.

7.8.4.3 Fantastická satira

Ernst Fischer pracuje s pojmem „satira“: *„Kafka užívá metody fantastické satiry, této vědomé deformace do absurdnosti.*“⁶³ Tento pojem osvětluje blíže ve své studii o Kafkovi: *„Tato metoda spojuje otřesným způsobem extrémní subjektivismus, nepřetržité vnitřní prožívání, s distancí agresivního výsměchu, fantastické satiry, jejímiž mistry byli Aristoteles, Rabelais, Cervantes, Swift,*

---

⁶¹ Ernst Fischer, *Kafka, Musil, Kraus*, Praha 1965, s. 53-54.

⁶² Klaus Hermsdorf, Umělec a umění u Franze Kafky. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 104.

⁶³ Ernst Fischer, Kafkovská konference. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 154-155.

*Nestroy a Karl Kraus.*⁶⁴ Ona absurdita je v souladu s Fischerovým míněním tím elementem, díky němuž si čtenář uvědomuje deformovanost světa. Svět kolem nás není ideální. Tím, že v něm žijeme, stáváme se jeho součástí a účastníme se této deformace, nejsme zcela bez viny.

7.8.4.4 Psychologická analýza

Antonín Václavík hodnotí Kafkovo dílo z pohledu psychologické analýzy: „Kafka klade konflikty přímo do psychiky postav, a to tak, že vnější svět ustupuje světu vnitřnímu, subjektivním prožitkům a představám... Charakteristickou stránkou Kafkovy umělecké metody je budování postav jako svérázných uměleckých personifikací autorových prožitků, v první řadě jeho úzkostných pocitů.“⁶⁵ Své vnitřní pocity nekládá Kafka do svých postav přímo, ale jen jako něco, co je výplodem jeho fantazie. „Autor se zpravidla s hlavní postavou neztotožňuje úplně, zůstává spíše chladným, až ironickým pozorovatelem tragédie, kterou postava prochází.“⁶⁶ Jako názorný příklad uvádí Václavík román *Proces*. Sledujeme-li pozorně celý příběh, najdeme tři základní roviny, v nichž se protagonista nachází. Vnímáme ho jako oběť, žalobce ale i viníka celého příběhu. Autor se však neztotožňuje ani s jednou z uvedených možností, stojí mimo celé dění.

7.9 Kafkova aktuálnost

V předchozí části jsem se pokusila nastínit alespoň několik otázek, jež byly součástí mnohem širšího okruhu témat, která si účastníci Liblické konference předsevzali v relativně krátké době dvou dnů zodpovědět.

Závěrečné shrnutí diskuse, nutno podotknout že úkol značně nelehký, bylo svěřeno Eduardu Goldstückerovi. Goldstücker zdůvodnil pohnutky, které vedly k uskutečnění konference a zopakoval cíle, jež si účastníci konference předsevzali splnit. Poté shrnul základní okruhy otázek, v jejichž duchu se celá

---

⁶⁴ Ernst Fischer, *Kafka, Musil, Kraus*, Praha 1965, s. 60.

⁶⁵ Antonín Václavík, Franz Kafka a jeho umění psychologické analýzy. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 257-258.

⁶⁶ Tamtéž, s. 258.

konference nesla. Kromě již zmiňovaného vztahu Kafka-Praha, se vrací ke svému pojetí *Zámku* a upozorňuje na problém aktuálnosti Kafkova odkazu.

A právě otázce Kafkovy aktuálnosti bych ráda věnovala ještě trochu pozornosti. Čím to je, že Kafkovo dílo oslovuje čtenářskou obec dodnes? Goldstücker vidí hlavní důvod v tom, že lidé nacházejí v Kafkově díle naplnění svých potřeb. Český prozaik a publicista Norbert Frýd připisuje zájem o Kafku obecné platnosti jeho děl: „... z *Kafky* zaznívá něco, pro co má každý ve svém nitru strunu... *Kafka* je tak obecně platný, věci o nichž píše, trapné pocity strážlivého mezi pijáky života, úzkosti vydědence, napětí i úsilí zbavit se tohoto napětí, vše je tak srozumitelné...“⁶⁷ Podstatný podíl Kafkovy aktuálnosti přikládá Ernst Schumacher zejména formálnímu vyjádření: „*Přitažlivost Kafkova díla a 'kafkovských děl' netkví pro mnohé čtenáře jen ve světovém názoru, z něhož vycházejí a jež vyjadřují, nýbrž také – a zejména – ve formálních kvalitách... Čtenáři budou pociťovat tuto literaturu jako naprosto realistickou, protože jim bude znázorňovat podstatu skutečnosti, na které mají účast, kterou spoluvytváří.*“⁶⁸

Každý text na čtenáře nějakým způsobem působí, ať už pozitivně nebo negativně. Může se v něm ztrácet a zase nacházet. A právě zde bychom měli hledat hlavní důvod toho, proč můžeme o nějakém díle (a tedy nejen díle Kafkově, ale díle obecně) říci, že je aktuální. Kdy můžeme říci o díle, že je aktuální? Dílo může být aktuální v době jeho vzniku, deset nebo třeba dvacet let po něm, ale může být aktuální i mnohem déle a zároveň v každém okamžiku, kdy si tuto otázku položíme. A to je právě případ díla Kafkova. V každé době nás dokáže něčím oslovit, promluvit k nám. Vždy v něm najdeme něco, co nám přijde jako ušité na míru té či oné situaci z našeho života. Nacházíme v něm sami sebe v každém okamžiku našeho života. A právě to si představuji pod pojmem aktuálnost literárního díla.

---

⁶⁷ Norbert Frýd, Proč právě Kafka. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 210.

⁶⁸ Ernst Schumacher, Kafka očima nového světa. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 240-241.

Aktuálnost literárního díla vychází z jeho konkretizací, tedy „podob literárního díla v mysli vnímajícího“⁶⁹. Tímto pojmem se jako první zabýval fenomenolog Roman Ingarden ve svém díle *Das literarische Kunstwerk* (1931). Rozdíly v konkretizacích plynou podle Ingardena především ze „schematičnosti a nedokreslenosti některých vrstev díla.“⁷⁰ Ona „místa nedokreslenosti“ jsou pak zcela v moci čtenáře, jehož úkolem je jejich dotvoření. Ingarden však nepracuje s pohybem textu v čase, popírá jeho dynamickou složku. Tu naopak upřednostňuje stoupenec pražského strukturalismu Felix Vodička. Literární dílo dostává změnou politických, kulturních ale i ryze osobních hodnot zcela nový tvar. Najednou si všímáme souvislostí, které nám dříve unikaly. Je pochopitelné, že například pasáže týkající se neopodstatněných soudních procesů nebo úvah o smrti nám řeknou mnohem více v dobách tísně a strachu o další osud národa, než v dobách jeho rozkvětu a utužování všeobecných jistot, kdy se naše pozornost obrací k naprosto jiným hodnotám.

7.10 Závěrečné slovo

Závěrečného slova se ujal Pavel Reiman. Jménem svým i jménem organizátorů poděkoval všem účastníkům konference, jež se stala přínosem pro všechny zúčastněné strany. Ve svém závěrečném proslovu vyzdvihl Reiman především mezinárodní dosah celé události: „*Je pro nás potřeba vidět Kafku nejen z našeho hlediska, nýbrž v širokých souvislostech, v kterých dnes Kafka působí... Přitom si ovšem uvědomujeme, že problematika spojená s dílem Franze Kafky má v každé zemi, podle jejích národních tradic, své zvláštní aspekty.*“⁷¹

---

⁶⁹ Felix Vodička, *Struktura vývoje*, Praha 1998, s. 60.

⁷⁰ Tamtéž, s. 291.

⁷¹ Pavel Reiman, Závěrečné slovo. In: *Franz Kafka. Liblická konference 1963*, Praha 1963, s. 276.

8 Ohlas konference

Těsně po skončení konference, ale i dlouho po ní, se v novinách a časopisech objevila řada článků hodnotící její průběh a také význam pro další kulturní vývoj.

8.1 Přínos konference

V třetím čísle České literatury z roku 1964 shrnuje Petr Rákos přínos liblické konference do tří základních bodů: „*Její protokol (liblické konference), z něhož jsme vycházeli, znamená nesporný přínos v trojím směru: 1. jako kulturně politické gesto, příslib a hned i doklad nového tvůrčího ducha, který procitá v lůně marxistické literární vědy, 2. jako solidní, důkladně fundovaný příspěvek k interpretaci Kafkova odkazu, jeho historicko-společenského začlenění i smyslu jeho umělecké výpovědi o světě, 3. a v neposlední řadě jako bohaté naleziště podnětů k promýšlení takových teoretických zásad, které lze přenášet z autora na autora, od díla k dílu; neboť Kafka je zajisté jeden z nejtěžších prubířských kamenů, ale ne jediný. Liblický sborník ukázal, jak tvůrčí marxistický přístup může obohatit bádání o Kafkovi; není však bez užitku zkoumat, čím bádání o Kafkovi může obohatit marxistickou literární vědu.*“⁷²

V obecnější rovině vidí význam kafkovské konference Josef Čermák: „*Význam této konference pro kafkovské bádání nebyl příliš velký, ale její význam kulturněpolitický nutno po právu ocenit... byla zahájena kulturněpolitická polemika, která pak překročila rámec konference a přenesla se na řadu měsíců na mezinárodní pole, na stránky komunistického tisku. Nešlo v ní už jen Kafku, nýbrž o pojetí kulturní politiky v zemích na východ od Labe.*“⁷³

Petr Šámal, recenzent Kusákovy knihy *Tance kolem Kafky*, smýšlí o celé události následovně: „*Liblická konference o životě a díle Franze Kafky patří k zavedeným symbolům počátku liberalizačních procesů v české kultuře*

---

⁷² Petr Rákos, Několik poznámek na okraj kafkovského sborníku. In: *Česká literatura* 12/1964, s. 242.

⁷³ Čermák Josef, Recepce Franze Kafky v Čechách (1913-1963). In: *Kafkova zpráva o světě. Osudy a interpretace textů Franze Kafky*, Praha 2000, s. 31-32.

šedesátých let.“⁷⁴ Sám autor knihy a zároveň účastník diskuze o Kafkovi A. Kusák vidí její význam v prolomení hrází, jež po dlouhou dobu bránily průniku naší kulturní scény do světa: „... v české kultuře 60. let sehrála kafovská konference úlohu beranidla, které prolomilo hradby, za kterými byla tabuizována část české a světové kultury.“⁷⁵ O rok dříve napsal tentýž autor v Lidových novinách rozsáhlý článek, v němž přibližuje události, jež předcházely samotnému konání konference. Součástí článku je rovněž zhodnocení jejího významu: „Kafkovská konference měla pro kulturní život v tehdeším Československu velký význam nejen v tom, že odstranila tabu kolem díla Franze Kafky, ale mnohem více v tom, že odstranila poslední tabu kolem těch projevů kultury, které byly do této doby přímo zakázané nebo jejichž realizace byla nemyslitelná.“⁷⁶

8.2 Vlaštovka nebo netopýr?

Ostrý střed zájmů vyvolala rozsáhlá stať jednoho ze zahraničních účastníků konference Rogera Garaudyho, jež byla otištěna jen pár dní po jejím skončení ve francouzském časopise Les Lettres Françaises pod názvem *Kafka a pražské jaro* (z 11. 6. 1963). Dle Garaudyho se liblická konference stala velkým přínosem pro rozvoj literární kritiky a vědy v duchu marxismu: „Konference v Liblicích znamená také důležitou etapu v boji proti mechanistické koncepci vztahů mezi základnou a nadstavbou, proti koncepci, jež znamenala podřízení filosofickým schémátům Stalinovým... Konference v Liblicích a pocta, kterou Praha projevila Kafkovi, se nám jeví jako první vlaštovky zvěstující nové jaro.“⁷⁷ Kulturní politik Alfred Kurella reaguje v německém týdeníku Sonntag na Garaudyho slova takto: „Mělo by se přece jen dbát, aby netopýři – kteří ve dne visí hlavou dolů v chmurných chodbách a na půdách starých zámků a soudních budov a vylétají jen za pozdního soumraku – nebyli zaměňováni s přívětivými vlaštovkami, které,

---

⁷⁴ Petr Šámal, Franz Kafka jako politikum. In: *Česká literatura* č. 1/2004, s. 121.

⁷⁵ Alexej Kusák, *Tance kolem Kafky. Liblická konference 1963 – vzpomínky a dokumenty po 40 letech*, Praha 2003, s. 76.

⁷⁶ Alexej Kusák, Všechno začalo Kafkou. In: *Lidové noviny* č. 114/2003, s. 15.

⁷⁷ Ernst Fischer, To byla vlaštovka, nikoli netopýr. In: *Literární noviny* č. 41/1963, s. 9.

jak známo – zvěstují léto!“⁷⁸ Do ostré polemiky o tom, zda konference přesáhla nebo nepřesáhla rámec kařkovského bádání se zapojili i další její účastníci. Na stranu Garaudyho se postavil Eduard Goldstücker: „Účastníkům liblické konference, a zejména jejím organizátorům, nešlo o to, co jim připisuje soudruh Kurella, totiž o ‘doplňení’ anebo ‘rozšíření’ marxismu ideovými koncepty jemu cizími, a již vůbec ne o domnělý sňatek marxistické filosofie s existencialismem, nýbrž o to, aby marxismus s plnou svou obnovenou výbojnou silou řekl slovo k jednomu z palčivých kulturních a kulturně politických problémů dnešní doby, k němuž, nikoli k svému prospěchu, příliš dlouho nemluvil. Zde je, myslím, kořen nesouhlasu mezi s. Kurellou a mnou. Domnívám se, že my v ČSSR z naznačených důvodů nemůžeme déle mlčet, pokud jde o Franze Kafku.“⁷⁹ Jakési vysvětlení celého problému podává také Ernst Fischer ve svém článku *To byla vlaštovka, nikoli netopýr*: „Diskuse o Kafkovi – potud souhlasím s Kurellou – daleko přesahuje otázku Kafky. Jestliže Roger Garaudy a spolu s ním většina účastníků kařkovské konference vítali konferenci jako symptom nového jara, pak proto, že boj za uznání Kafky znamená boj proti onomu marxismus ochuzujícímu ‘vždyť je všechno jasné’; proto, že znamená hledání nových poznatků v otázkách tak důležitých jako je odcizení, dekadence, realismus, svoboda umění; a také proto, že jsme zjišťovali, jak marxisté různých zemí o těchto otázkách přemýšleli a jak na ně odpovídali obdobným způsobem. a povzbuzovalo nás vědomí, že pod ledem plyne řeka a že – prolamujíc led – spěchá kupředu, vlna za vlnou. To nové, co se projevilo také na kařkovské konferenci, nelze zadržet. To byla vlaštovka, nikoli netopýr.“⁸⁰

Sporem o tom, zda byla nebo nebyla liblická konference o díle Franze Kafky pouze prostředkem ke sledování politických cílů, bychom se mohli zabývat asi velmi dlouho. A shodného závěru bychom se stejně nedobrali. Jisté je, že v jejím průběhu hrály politické události určitou roli, nemyslím však, že roli zásadní. Cílem konference bylo kritické pojednání o Kařkově díle. Svůj úkol konference

---

⁷⁸ Tamtéž, s. 9.

⁷⁹ Goldstücker Eduard, Dnešní potřeby, zítřejší perspektivy. In: *Literární noviny* č. 40/1963, s. 9.

⁸⁰ Ernst Fischer, *To byla vlaštovka nikoli netopýr*. In: *Literární noviny* č. 41/1963, s. 9.

splnila. A že měla politický podtext? A která událost tohoto rozsahu ho nemá? Podstatná je míra. Míra, jež v tomto případě své meze nepřekročila.

9 Situace po liblické konferenci

Liblická konference nastartovala vydávání Kafkových děl v češtině. Řada z nich vychází pod záštitou Odeonu (původně SNKLU). Roku 1963 je to *Proměna* v překladu Zbyňka Sekala. Kniha je doplněna Coesterovými ilustracemi a doslovem Josefa Čermáka. O rok později spatřují světlo světa Kafkovy *Povídky* v překladu Vladimíra Kafky a Goldstückerovým doslovem. Ten opatřil svým komentářem také *Proces* vydaný roku 1965. O jeho převedení do češtiny se zasloužili Dagmar a Pavel Eisnerovi. V témže nakladatelství vychází ještě *Popis jednoho zápasu* (1968) v překladu Vladimíra Kafky. Roku 1968 přináší nakladatelství Academia *Dopisy Mileně* v překladu redaktorky a spisovatelky Hany Žantovské. Autorem úvodní studie je František Kautman. Ve stejném roce vychází v Československém spisovateli Kafkovy *Aforismy*.

9.1 Goldstückerův Kafka

Roku 1964 vydává Československý spisovatel v edici Profily Goldstückerovu knihu *Na téma Franz Kafka*. Tento útlý svazek je souborem článků a studií, z nichž některé byly publikovány již dříve časopisecky, jiné u nás vychází poprvé.

První stránky knihy nás seznamují s Kafkovými životopisnými fakty. Stať nazvaná „*Franz Kafka. Životopisná skica.*“ je zde uveřejněna poprvé. Součástí této kapitoly jsou také Kafkovy deníkové záznamy: „*Jmenuji se hebrejsky Amšel jako dědeček mé matky z matčiny strany, který žije ve vzpomínkách mé matky, již bylo šest let, když zemřel jako velmi pobožný a učený muž s dlouhou bílou bradou... Ještě učenějším mužem než matčin dědeček byl její praděd, těšící se stejné vážnosti u křesťanů a židů...*“⁸¹

Druhá kapitola „*Jak je tomu s Franzem Kafkou?*“ podává obraz složité a strastiplné cesty, jež u nás vedla ke Kafkovi a jeho dílům: „*Opatření velké většiny*

---

⁸¹ Eduard Goldstücker, *Na téma Franz Kafka*, Praha 1964, s. 9.

literatury od Kafky a o Kafkovi bylo u nás dosud spojeno s takovými obtížemi, s takovým vynaložením času a energie, že to byl opravdový závod pevné vůle a vytrvalosti. Že v takovém závodě, zvláště je-li zbytečný, málokdo vydrží, je jenom lidské.“⁸² Goldstücker také ostře vystupuje proti současnému stavu práce literárních kritiků u nás: „*Piši o celé věci proto, že ji pokládám za vhodnou ilustraci závažného nedostatku naší kritiky – totiž toho, že si nějak příliš zvykla čekat na popudy zvenčí, spoléhat na to, že jí vždy někdo zvenčí řekne anebo naznačí, o co se má nebo nesmí zajímat, že se tudíž jaksi odnaučila vnitřní autonomie, zvládání problémů, jak je přináší s sebou její vlastní zápas o stále hlubší propracování vztahu k životu a světu.*“⁸³ Tuto stať (v plné nebo zkrácené podobě) otiskl nejen náš, ale i zahraniční tisk. U nás to byly 18. února 1963 Literární noviny. V zahraniční pak slovinské *Naši razgledi* (6. 4. 1963) a portugalská *Republica* (13. 12. 1963).

S prací kritiků je tomu obdobně jako například s prací překladatelů. Obě skupiny vytváří v podstatě nové literární dílo. Obě jsou inspirovány tím, co již bylo utvořeno. Avšak práce kritická umožňuje více se odpoutat od samotného vzoru. Kritik hodnotí, posuzuje dílo nejen na základě platných kritérií, ale především podle svých vlastních pocitů. Kde však bere inspiraci? Jak se rozhoduje o tom, co bude předmětem jeho práce? Goldstücker vytýká kritikům ztrátu samostatnosti, jejich přílišnou ovlivnitelnost zvenčí. Ale právě ta je jedním ze zdrojů kritické činnosti. Zdrojem sice nepatrným, ale přesto zdrojem. A promítneme-li si navíc situaci doby, nemůžeme se kritikům divit, že si většinou volili právě tuto cestu. Možná ztratili na čas jistý díl své nezávislosti a přizpůsobili se vnějším vlivům, ale všichni občas něčemu podlehneme. A pak očekáváme pochopení. Neměli bychom se tedy na svět dívat jen černobíle, měli bychom hledat především sami u sebe to, co žádáme od jiných – pochopení. Tím nechci zmenšovat problém (a problém oprávněný), jenž Goldstücker ve své práci nastínil, jen jsem se pokusila o pohled z jiného úhlu.

---

⁸² Tamtéž, s. 24-25.

⁸³ Tamtéž, s. 23.

V části nazvané „*O přístup ke Kafkovi*“ se Goldstücker věnuje zejména Kafkovu vztahu k náboženství. Celou problematiku shrnuje do dvou základních tezí. První spočívá v tom, že Kafka na rozdíl od jiných autorů jeho doby nenašel uspokojivé řešení pro svou životní dráhu. Druhá pokládá „*za klíč ke Kafkovu názoru na život a svět jeho víru v poslání člověka... víru, nikoliv náboženskou, nýbrž světsky humanistickou.*“⁸⁴ Tento článek byl otištěn 16. března 1963 v Literárních novinách.

„*Uvedení do světa Franze Kafky*“ je název další kapitoly zabývající se „*protichůdnými výklady Kafkova díla*“, jeho tvůrčí metodou a obecnou charakteristikou Kafkových hrdinů. Goldstücker si klade otázku po původu mnohoznačnosti v Kafkově díle. Tak rozsáhlé množství různorodých interpretací Kafkových děl tkví podle něj v „*...jedinečné kombinaci realismu a symbolismu. Kafka se vyznačuje přesným, věcně vědecky anebo úřednický referujícím, leckdy dokonce až pedantickým realismem v podrobnostech, které jsou však zasazeny do symbolického rámce.*“⁸⁵ Goldstücker také nepochybuje o tom, že Kafka s touto mnohoznačností záměrně pracoval. Byla jeho cílem. Článek byl uveřejněn v 6. čísle Plamene roku 1963. Ve zkrácené verzi pak vyšel v německém časopise *Im Herzen Europas*, ve švédském *Livet i Tjeckoslavakien*, francouzském *La Vie tchécoslovaque* a v řadě dalších cizojazyčných publikacích.

Součástí knihy je také „*Pokus o interpretaci*“ Kafkova Topiče a dva referáty, jež byly předneseny na liblické konferenci roku 1963 („*O Franzi Kafkovi z pražské perspektivy*“ a „*Shrnutí diskuse*“) a stat' věnující se mj. vztahu Kafka-Praha („*Lidské poselství hledajícího člověka. K 80. výročí narození Franze Kafky*“). Závěrečná stat' je věnována polemice vzniklé těsně po liblické konferenci mezi jedním z jejích účastníků – Rogerem Garaudym a jejím odpůrcem – profesorem Alfredem Kurellou z tehdejší NDR. Průběh sporu byl otištěn rovněž v Literárních novinách.

Goldstückerův ideologický přístup ke Kafkovu dílu hodnotí Přemysl Blažíček ve své stati „*Katedrová věda*“, jež byla otištěna v Tváři roku 1965. Blažíček

---

⁸⁴ Tamtéž, s. 30.

⁸⁵ Tamtéž, s. 32.

kritizuje nejen Goldstückerova, ale i jiné autory, v jejichž pojetí zůstává literární dílo součástí některé z ideologií: „...*vlastním tématem Goldstückerových statí není umělecké dílo; to je jen pomocný prostředek jiného zájmu, nežli je zájem literárního vědce: zájmu politického, kulturně politického... místo o Kafku jde vlastně o problém získání nových přívrženců marxismu.*“⁸⁶

Dle Františka Kautmana má Goldstückerova práce jeden základní cíl: „*vybojovat Kafkovi v kulturním povědomí naší dnešní společnosti místo, které mu náleží.*“⁸⁷ Celá kniha je pak „*svědectvím toho, co už bylo uděláno, ale současně podněcuje k tomu, co je třeba ještě udělat.*“⁸⁸

9.2 Brodův Kafka

Goldstückerova kniha však není jedinou prací zasvěcenou Kafkovi a jeho dílu, jež je u nás v této době vydána. Roku 1966 vychází v Odeonu český překlad Kafkovy biografie z pera jeho přítele Maxe Broda a o rok později v Mladé frontě (nakladatelství ČSM) v edici Kapka Wagenbachova biografie Franz Kafka.

Brodova životopisná monografie o Kafkovi je vlastně první knihou svého druhu, jež se u nás stala na dlouhou dobu jediným zdrojem informací z této oblasti. Poprvé vyšla roku 1937 (*Franz Kafka. Eine Biographie*). V následujících třiceti letech vychází v němčině ještě šestkrát, patnáctkrát je přeložena do cizích jazyků. Brod v ní podává bezprostřední svědectví o Kafkovi a stavu pražské německé literatury v jeho době. O její překlad do češtiny se zasloužili Josef Čermák a Vladimír Kafka.

Brod čerpá z vlastních zážitků s Kafkou, z Kafkovy rukopisné pozůstalosti, jejíž značnou část měl k dispozici (deníky a korespondence) a z vlastních deníkových záznamů. Vzhledem k použitému materiálu nelze knihu považovat za celistvý obraz Kafkova života, obsahuje „prázdná místa“, jež jsou zapříčiněna nedostatkem faktografického materiálu. První dvě vydání z let 1937 a 1946 byla proto opatřena podtitulem „*Erinnerungen und Dokumente*“ („*Vzpomínky a*

---

⁸⁶ Přemysl Blažíček, Katedrová věda, In: *Tvář* č. 5/1965, s. 7-8.

⁸⁷ František Kautman, Boje o Kafku včera a dnes. In: *Literární noviny* č. 27/1965, s. 5.

⁸⁸ Tamtéž, s. 5.

dokumenty“), jenž měl charakter knihy plně vystihnout. Třetí, již rozšířené vydání, obsahuje kromě stávajících sedmi kapitol ještě kapitolu osmou „*Nové rysy ke Kafkovu portrétu*“.

Poslední verze knihy je souborem osmi kapitol a čtyři dodatků. Každý oddíl je věnován konkrétnímu údobí Kafkova života a podle něj pak nese také svůj název („*Předkové a dětství; Vysoká škola; Boje o zaměstnání a povolání; Než vyšlo 'Rozjímání'; Léta zasnub; Náboženský vývoj; Poslední léta; Nové rysy ke Kafkovu portrétu*“). Ve všech kapitolách je více než patrný Brodův postoj ke Kafkovi. V hodnocení jeho osobnosti a díla převažuje hledisko náboženské. „*Brod chápal a vykládal Kafku jako náboženskou osobnost a hlavní smysl Kafkova psaní spatřoval ve víře v 'to, co je nezničitelné', v hledání cesty k Bohu.*“⁸⁹

Součástí knihy je řada dobových fotografií, deníkových záznamů: „*21. 6. 1913. Nesmírný svět, který nosím v hlavě. Ale jak se osvobodit a jak osvobodit ten svět a nerozervat se. A tisíckrát raději se rozervat než ponechat ho v sobě nebo pohřbít. K tomu jsem tady, to je mi úplně jasné.*“⁹⁰ a úryvků z dopisů adresovaných zejm. autorovi knihy: „*Můj nejmilejší Maxi, líbám Tě na téhle špinavé pohlednici, kterou mám, tedy přede všemi lidmi. Poněvadž věřím víc Tobě než sobě...*“⁹¹

Roku 2000 vydalo Brodův Životopis F. K. pražské Nakladatelství Franze Kafky. Na posledních stranách najdeme Čermákovu stať „*Brodův Kafka*“ posuzující význam Brodova svědectví: „*Tato kniha zůstává úhelným kamenem kafkovské literatury z mnoha důvodů: Je to dílo průkopnické, první velká stavba 'na zelené louce'. Je to dílo muže, který této zemi i svému dnes mnohem slavnějšímu příteli prokázal neocenitelné služby. Je to dílo i čtivé a živé, neboť se zaujetím milujícího přítele a svědka spojuje čtenáře se spisovatelem, který dobyl svět.*“⁹²

Čteme-li Brodův spis neubráníme se chvílemi pocitu, že Brod obhájuje především své pojetí světa a Kafka se mu stává pouhým prostředkem k dosažení cíle. A nutno podotknout, že prostředkem velmi účinným. Připomeňme si jen po

---

⁸⁹ Max Brod, Franz Kafka Životopis, Praha 2000, s. 220.

⁹⁰ Max Brod, Franz Kafka. Životopis, Praha 1966, s. 97.

⁹¹ Tamtéž, s. 78.

⁹² Max Brod, Franz Kafka Životopis, Praha 2000, s. 228.

dlouhou dobu platné interpretace upřednostňující náboženské aspekty díla. Tedy aspekty, jež byly prioritní pro texty Brodovy, nikoliv už však pro tvorbu Kafkovu. Celá oblast bádání se postupem doby posunula dále. Dnes jsme si již vědomi toho, že Brodovy a jim podobné publikace je třeba brát s rezervou – věnovat jim pozornost, ale dívat se na ně kriticky. Na druhé straně ale není možné upírat Brodovi jeho velikost. Vždyť právě jemu vděčíme za objevení tak velké literární osobnosti, jakou Kafka bezesporu je.

9.3 Wagenbachův Kafka

Další již zmiňovanou prací věnovanou Kafkovi je biografie Klausa Wagenbacha s více než výstižným názvem „*Franz Kafka*“. Wagenbachova kniha vyšla poprvé v Německu roku 1964, u nás v překladu Josefa Čermáka a Vladimíra Kafky o tři roky později.

Wagenbachova monografie obsahuje bohatý obrazový materiál – rodinné fotografie, snímky Kafkových současníků (F. Werfla, E. E. Kische, J. Haška a dalších), mapku Prahy s vyznačením míst, kde Kafka pobýval, ukázky Kafkova rukopisu aj. Součástí knížky je také Časová tabulka, jež rok po roku sleduje nejvýznamnější události Kafkova života.

Kafkův portrét začíná kapitolou „*Autor a posmrtná sláva*“ podávající hrůzný obraz doby - ničení Kafkových rukopisů: „*začátkem třicátých let zabavilo gestapo při prohlídce berlinského bytu Dory Diamantové konvolut rukopisů – dnes jej musíme považovat za ztracený... Archívy byly zničeny, dokumenty se ztratily (mezi tím i káfkova knihovna a mnoho dopisů)...*“⁹³, likvidaci jeho příbuzných a přátel: „*Kafkovy tři sestry byly deportovány do koncentračního tábora a tam zavražděny – týž osud potkal mnoho přátel a příbuzných*“⁹⁴ a vraždy nevinných lidí v koncentračních táborech: „*byli usmrceni svědkové jeho života...*“⁹⁵

Další části jsou věnovány Kafkovu dětství, gymnaziálním a univerzitním létům, práci v Dělnické úrazové pojišťovně a jeho tolik diskutovanému vztahu

---

⁹³ Klaus Wagenbach, *Franz Kafka*. Praha 1967, s. 8-9.

⁹⁴ Tamtéž, s. 8.

⁹⁵ Tamtéž, s. 9.

k ženám. Každé údobí Kafkova života je doprovázenou řadou citací z deníkových záznamů.

6. ledna 1994 byla v Literárních novinách otištěna recenze Marka Nekuly na Wagenbachovu knihu: „... *tomu, kdo sáhne pro Franzi Kafkovi od Klause Wagenbacha, se dostane plastického obrazu doby a pražského mikrosvěta, a navíc bude konfrontován jak s Wagenbachovým uměním zachytit na malé ploše životní osudy Kafkovy a jejich reflex v jeho díle tak s Wagenbachovým obdivuhodným smyslem pro členění a rytmus výkladu.*“⁹⁶

Wagenbach nám podává obraz Kafky nejen jako významné postavy literárních dějin, ale také jako člověka. Jeho pohled na Kafku je do jisté míry zbaven emotivní stránky, jež je tak příznačná pro pojetí Brodovo. Značný prostor věnovaný dokumentům dodává knize autentičnosti.

9.3.1 Kafkovské legendy

V souvislosti s Wagenbachovou monografií upozorňuje Josef Čermák na anarchistickou legendu o Kafkovi, jež Wagenbach převzal od novináře, spisovatele a anarchisty Michala Mareše. (Wagenbach cituje Marešův článek „*Setkání s Franzem Kafkou*“, jež přinesly Literární noviny - roč. 15/1946, č. 5-6.)

Mareš líčí Kafku jako mlčenlivého a vnímavého pozorovatele mnoha anarchistických shromáždění: „*Viděl jsem nyní Franze častěji na podobných projevech. Sedával obvykle sám, nikdo ho neznal, tichý, pozorný a vážně zamyšlený posluchač...*“⁹⁷ Sám Mareš se řady z nich opravdu účastnil, jen Kafkovu přítomnost si tak nějak přibásnil.

Čermák upozorňuje na množství časových a faktografických nesrovnalostí v Marešových výkladech. Jako nezvratný argument proti spojení Franze Kafky s anarchistickou činností uvádí policejní svědectví o jeho bezúhonnosti v pražském archivu z let 1906-1913, tedy z let, do kterých Mareš datuje tak hojnou Kafkovu účast na anarchistických sezeních (Literární noviny č. 26/2003).

---

⁹⁶ Marek Nekula, Zbývá jen sláva. In: *Literární noviny* č. 1/1994, s. 12.

⁹⁷ Michal Mareš, Setkání s Franzem Kafkou. In: *Literární noviny* č. 5-6/1964, s. 85.

Michal Mareš však nebyl jediným tvůrcem legend o Kafkově životě. Za mnohem nadanějšího a cílevědomějšího mystifikátora považuje Josef Čermák Gustava Janoucha: „*Nešlo mu ani tak o to, aby přispěl zdánlivě novými poznatky ke Kafkovu životopisu, spíše se snažil vytvářet obratnou nápodobou iluzi autentických Kafkových výroků, které by se pak staly přímo součástí díla.*“⁹⁸ Janouchovy vybájené Rozhovory s Kafkou byly po dlouhou dobu považovány za autentické a mnohokrát přeloženy do cizích jazyků.

Ale proč ony kafkovské legendy vůbec vznikají? Téměř každý významný spisovatel se stává předmětem vybájených příběhů, legend a mystifikací. Pokud má alespoň to štěstí, že ony smyšlené příběhy vznikají ještě za jeho života, může se jim účinně bránit. S Kafkou tomu bylo jinak. Mezi jeho smrtí a vzrůstajícím zájem o jeho dílo uplynulo bezmála 30 let. V tomto období se o něm nemluvalo, nepsalo, byl téměř zapomenutým autorem. Pak přišla válka a jeho texty dostaly novou podobu, staly se aktuálními. Prahu zaplavili kafkovští badatelé snažící se najít nové inspirační zdroje a prameny pro rozbor Kafkova díla. Pamětníci zprvu jen vyprávěli, ale pak čím dál tím více zapojovali svou vlastní fantazii. A tak se zrodily příběhy, v nichž pravdivost nehrála až zas tak velkou roli. Ale i přesto jsou jejich svědectví hodnotným dokladem doby. Smyšlené epizody lze většinou lehce vyvrátit nezvratnými fakty. A nám se pak naskytne možnost seskládat zbylou mozaiku do nové podoby, jež je skutečným a pravdivým obrazem Kafkova světa.

10 Situace za normalizace

Zvýšený zájem o vydávání Kafkových děl, ale i děl mnoha dalších autorů, byl zastaven okupací Československa v srpnu roku 1968. Jí skončil proces nazývaný Pražské jaro, jenž byl okupanty vydáván za kontrarevoluci. Liblická konference z roku 1963 byla považována za jeden z jejích hlavních pramenů. Kafkovo dílo se ztratilo z knihoven, nesmělo být vydáváno a nesmělo se o něm ani psát. Výjimku tvořily pouze negativně a jaksi „protikafkovsky“ orientované práce. Zhruba v polovině září roku 1968 vychází v německém deníku *Neues Deutschland* článek

---

⁹⁸ URL: <<http://www.obecspisovatelu.cz/dokoran.htm>> [cit 2006-03-18]

Kurta Zimmermanna záporně hodnotící účastníky liblické konference i samotného Kafku.

Účastníkům konference nepřál nejen Zimmermannův článek, ale i celková situace v Československu. Mnozí z nich dobrovolně i nedobrovolně opouštějí svou vlast a odchází do ciziny. Jiní jsou nuceni opustit svá zaměstnání a je jim zakázána jakákoliv publikační činnost. Hned v srpnu po příjezdu okupačních vojsk odchází do ciziny Eduard Goldstücker. Řadu let pak působil jako profesor na University of Sussex v Brightonu ve Velké Británii. Ivan Sviták se uchyluje do USA. Ze země odchází také Dagmar Eisnerová, Ivo Fleischmann a Alexej Kusák. František Kautmann nedobrovolně opouští Ústav pro českou literaturu ČSAV a dostává zákaz pracovat v oblasti kultury a publikovat. Přesto napsal roku 1972 knihu *Svět Franze Kafky*, jež však mohla vyjít pouze v samizdatu. Oficiálně vychází teprve roku 1991.

Jediným možným způsobem, jak o Kafkovi hovořit a psát, byla cesta exilová nebo samizdatová. Spisovatel Ivan Klíma se ve svých úvahách zaměřil na vztah Franze Kafky a Felice Bauerové. Na toto téma vychází v exilu roku 1983 jeho esej *Už se blíží meče*. Stejnou látku zpracoval také v divadelní hře *Franz a Felice*. Eduard Goldstücker a Milan Kundera o Kafkovi přednášeli na zahraničních univerzitách – Goldstücker v Anglii, Kundera ve Francii.

Jako zázrak působilo vydání Kafkových *Povídek* roku 1983 v Odeonu. Bohužel to bylo kromě mála článků, navíc cenzurovaných, vše, čím naše společnost uctila 100. výročí narození tohoto jedinečného autora.

10.1 Kmen zasvěcený Kafkovi

V říjnu roku 1988 je Kafkovi věnováno dokonce celé číslo literárního týdeníku *Kmen* (roč. 1, č. 42). V něm najdeme články germanistů Květy Hyršlové a Josefa Čermáka, divadelního vědce Zdeňka Hořinka aj. Jejich obsah je různý, všechny však mají společného jmenovatele a tím je Franz Kafka. Cílem je připomenout si jednu z nejpozoruhodnějších osobností naší i světové literatury.

Pouze namátkou jsem vybrala několik statí, jež jsou věnovány buď Kafkovu životu a tvorbě, nebo ohlasu jeho práce v současné době.

10.1.1 Tady a teď

Květa Hyršlová podává v úvodu své stati *Tady a teď* charakteristiku Kafky jako součásti československého kulturního dění: „*Připomínáme-li si některého z velkých autorů světové literatury, jehož přeložené dílo je součástí i našeho 'zlatého fondu' písemnictví, uvádíme zpravidla, zda, kdy, popřípadě kolikrát osobně pobýval v Československu, po kolika desetiletích u nás opět jeho dílo zaznívá, jak dalece zůstal v povědomí českého čtenáře. V případě Kafky je to trochu jinak. TADY Kafka nepřestal být. Jen míra, podoba, intenzita jeho přítomnosti se s dobou obměňovala.*“⁹⁹ A opravdu. Pokud bychom se pokusili načrtnout křivku zájmu o Kafku, připomínala by nám lanovou dráhu nebo vzdouvající a klesající vlny rozbouřeného moře. V takových rozdílných dimenzích se náš vztah ke Kafkovi skutečně pohyboval. Hyršlová putuje po stopách jeho děl, datuje jednotlivá vydání a cituje vydavatele i literáty, jež měli s Kafkou něco společného. Kafku klade na roveň světových vynálezců jako byli Albert Einstein, Niels Bohr nebo třeba Marie Curie-Sklodowská. Dnešní připomenutí Franze Kafky dle ní „*není aktem piety či strategie, ale faktem prostého osvěžování kulturní paměti, jejíž pravidelné procvičování a posilování je pro další zdárný vývoj lidstva úkonem nezbytným.*“¹⁰⁰

10.1.2 Spisovatel a doba

Článek českého prozaika Ladislava Fuksa vyznívá ve své první části jako obhajoba sebe sama. Fuks se brání útokům, které v jeho díle hledají inspiraci Kafkovým dílem. Přiznává vzájemnou souvislost, avšak souvislost na úrovni nezkresleného vnímání skutečnosti: „*Velkolepé dílo Franze Kafky mne neovlivnilo a nepoučilo v žádném směru. Poprvé jsem četl Kafku za dva roky po své první knize, byl to Proces v roce 1965. Zámek o tři roky později a Dopisy Mileně ještě později. Šlo o blízkost pohledu na svět, šlo o strasti člověka v tomto světě, o jeho úzkosti, otřesy a stresy, o uplatnění absurdity i černého humoru a úsilí o*

---

⁹⁹ Květa Hyršlová, Kafka. Tady a teď. In: *Kmen* č. 42/1988, s. 1.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 3.

humanismus v mých knihách. Rozbory Kafkových děl bývají podobné.“¹⁰¹ Druhá část je plně věnována úctě ke Kafkovi a jeho tvorbě: „Protože jsem Kafkovi, byť s opožděnou četbou, jistě dost dobře rozuměl, musím říci, že mě jeho dílo strhlo. Kafka je velký literární zjev našeho století a jeho dílo přečká věky. Ač jím postihoval buržoazní a kapitalistickou společnost v začátku našeho století, má trvalou platnost.“¹⁰²

10.1.3 Pobyť Franze Kafky v Plané nad Lužnicí

Josef Čermák se ve svém příspěvku věnuje pobytu Franze Kafky v Plané nad Lužnicí v letních měsících roku 1922 (23. června – 19. září). Autor nás uvádí do malého městečka, v němž Kafka společně se svou nejmladší sestrou Ottlou strávil několik šťastně-nešťastných chvil. Kafka však nebyl jediným vzácným hostem, který tuto malebnou část naší země navštěvoval. Své volné chvíle zde trávil řada významných osobností z oblasti politiky a kultury. Z vládních činitelů to byli prezident T. G. Masaryk, ministr zahraničních věcí Edvard Beneš a ministr financí Alois Rašín. Z oblasti kulturní pak ředitel Národního divadla Jaroslav Kvapil, malíř Otakar Nejedly, spisovatelka Gabriela Preissová a řada dalších.

Zbývající část stati je věnována popisu Kafkových čtyř krizí (on sám je nazývá „zhroucením“), které v Plané prožíval. První z nich je spojena s ustavičným hledáním klidu, klidu, který nenacházel: „V Plané jej paradoxní souběh hluků přivedl do stavu, jež sám označuje slovem 'zhroucení'.“¹⁰³ Druhá krize je zapříčiněna nemožností realizovat cestu do Georgentalu v Durynsku, kam byl Kafka pozván svým přítelem Oskarem Baumanem. Důvodem třetího Kafkova zhroucení je v podstatě jeho sestra Ottla: „...třetí zhroucení, když šlo o to, že Ottla už 1. září přesídli do Prahy, a já mám ještě měsíc zůstat a jíst v hospodě.“¹⁰⁴ Čtvrtá krize byla vyvolána tou předchozí. Kafka nedokáže odmítnout nabídku paní domácí na prodloužení pobytu. Trápí se sžíravým pocitem osamocení, který by ho zde po sestřině odjezdu bezesporu zastihl. Celou záležitost vyřeší rázně Ottla

---

¹⁰¹ Ladislav Fuks, Spisovatel a doba. In: *Kmen* č. 42/1988, s. 2.

¹⁰² Tamtéž, s. 2.

¹⁰³ Josef Čermák, Pobyť Franze Kafky v Plané nad Lužnicí. In: *Kmen* č. 42/1988, s. 7.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 7.

rozhodnutím o společném odjezdu s bratrem. Co však zapříčinilo všechny tyto krize? Podle Čermáka je to „... celkový neklid. Ten tvoří labilní základ existence neschopný absorbovat rušivé podněty zevnějšku a uvádí do pohybu mechanismus krizových stavů vedoucí k 'zhroucení'“. ¹⁰⁵

Celý článek je doprovázen řadou citací z Kafkových dopisů z Plané zasílaných nejbližším přátelům. Dochovalo se jich 25. Většina z nich byla adresována Maxu Brodovi a Robertu Klopstockovi.

„Epizoda pobytu v Plané ... ukazuje průběh jedné krizové fáze Kafkova života a dává nahlédnout do jeho ústředního životního traumatu. Je jím marný, jakoby předem rozhodnutý, přitom vždy úporně vedený zápas s nepřekonatelnou silou, 'temnou mocí vycházející z temnoty', pro kterou má Kafka vždy jen opisné nebo obrazné označení.“ ¹⁰⁶

10.1.4 Kafka a divadlo

O přitažlivosti Kafkových děl pro divadelní svět píše divadelní kritik, teoretik a dramaturg Zdeněk Kořínek: „*Franz Kafka přináší novou, náročnější uměleckou noetiku, přinejmenším komplementární k bezproblémové jistotě těch, kdo přímočaře odrážejí realitu 'v zrcadle uměleckého díla'.* Spočívá v složité struktuře vzájemně se doplňujících i vzájemně se korigujících dílčích výpovědí a svědectví. Je to struktura osobitě dialogická a tím blízká divadlu, znajícimu pravdu pouze jako součin individuálních postojů, zájmů a projevů dramatických postav – jako proces.“ ¹⁰⁷

Další zmínka je věnována italskému Spoletu, kde se roku 1988 konal festival dei Due Mondi (Festival obou světů). Jeho součástí byla také dramatizace Proměny Franze Kafky pod vedením významného filmového režiséra Romana Polaňského.

---

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 12.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 12.

¹⁰⁷ Zdeněk Kořínek, Situace a pohled (K divadelnosti F. K.). In: *Kmen* č. 42/1988, s. 10.

10.1.5 Kafka a film

Kmen poskytuje rovněž náhled na filmové zpracování Kafkových děl. Roku 1962 natočil Američan Orson Welles podle Kafkova románu *Proces* stejnojmenný snímek. Wellesovo pojetí *Procesu* se však do jisté míry odklánělo od pojetí Kafkova: „*Wellese nezajímá původní Kafkův svět, vycházející ze skutečnosti těsně poválečné éry, naopak prolíná do něho své zkušenosti člověka na začátku druhé poloviny 20. století, se vším, čeho dosáhl – včetně vyspělé techniky i hrozby atomové smrti.*“¹⁰⁸

„*O něco lépe – alespoň z realizačního hlediska, protože jinak jde o značně doslovný přepis bez aktualizacních ambicí – dopadl další pokus o zfilmování Kafkova díla, tentokrát Zámku.*“¹⁰⁹ Zámek byl natočen roku 1968 pod vedením německého režiséra Rudolfa Noelte.

Z českého prostředí pochází dokumentární film o životě a díle Franze Kafky *Dvojí proces*. Šestnáctiminutový snímek byl natočen roku 1962. Autorem námětu a scénáře je Zdeněk Kopáč.

Ve filmových a divadelních zpracováních literárních děl je jakési skryté kouzlo. Postavy ožívají, stávají se reálnými a nutí diváky vnímat krásu okamžiku. Na divadelních prknech nebo filmovém plátně se tak před námi odvíjí příběh, který vnímáme jako skutečný. Často ho chápeme jako daný, neměnný. Je před nás položen ve své finální podobě a my jaksi zapomínáme pohrát si s vlastní fantazií a vytvořit si svůj pohled na věc. A zde tkví dle mého názoru podstata divadla a filmu – tedy ne podávat hotový produkt, ale pouze zpřístupnit daný příběh divákům a ponechat jim místo pro vlastní interpretace. A těch nabízí Kafkovo dílo skutečně nespočetně mnoho.

10.1.6 A ještě něco

V Kmeni věnovaném Kafkovi najdeme také překlad části knihy italského spisovatele a bohemisty Angela Maria Rippelina *Magická Praha*, jež vyšla roku 1974 v Itálii, u nás téměř o dvacet let později – r. 1992. Autorem překladu je Josef

---

¹⁰⁸ Jan Jaroš, F. Kafka a film. In: *Kmen* č. 42/1988, s. 12.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 12.

Hajný. Rippelini se zabývá Kafkovým poměrem k češtině: „*Vztah Kafky k české řeči není vztahem konferenciéra na turné, cestovatele Liliencrona, který natahuje uši, aby uslyšel neznámé fonémy: autor P r o m ě n y proniká do češtiny s filologickou subtilností.*“¹¹⁰, české kultuře: „*Kafka prahl po české kultuře, hltal ji.*“¹¹¹ a zejména Praze: „*Nejen v našem vědomí, ale i ve skutečnosti jsou Kafka a Praha jedno tělo jedna duše.*“¹¹² A ještě o něco níže: „*Láska k městu nad Vltavou se u Kafky spojuje s podtextem neutuchající nevrlosti a prokletí.*“¹¹³

Součástí kafkovského vydání Kmene je také 12 krátkých úryvků z knihy Maxe Broda *Franz Kafka*, jejichž výběr provedl Petr Bílek. Ukázky se vztahují ke Kafkovu životu, k přátelství s Brodem, vztahu k ženám a Kafkovu způsobu psaní: „*Podivuhodnost Kafkovy bytosti a Kafkova psaní je zdánlivá. Ano, je třeba říci: komu Kafka připadá podivný a bizarně přitažlivý, ten ho dosud nepochopil, ten je možná teprve v počátečním stadiu porozumění. Kafka přicházel na kloub jednotlivým nenápadným věcem s takovou láskou a přesností, že vycházely najevo skutečnosti, které do té doby nikdo netušil, které se zdají zvláštní, ale nejsou nic než pravdivé.*“¹¹⁴

Tematické vydání Kmene koncem 80. let je jistě úctyhodným počinem v oblasti kafkovského bádání. Škoda jen, že počinem tak ojedinělým. Jeho význam nespočívá jen ve zveřejnění textů zasvěcených autorovi, tak problematickému pro minulý režim, ale také v pohledu do většiny kulturních oblastí, v nichž Kafkova tvorba zanechala a stále zanechává své stopy.

10.2 Divadelní festival děl Franze Kafky

V druhé polovině osmdesátých let vzrůstá počet dramatizací Kafkových děl. Bylo to dáno zejména postupně slábnoucí cenzurou v této oblasti, zatímco pole literární bylo stále neúprosně sledováno. Kafkovo dílo však lákalo divadelní tvůrce i dříve. Již po druhé světové válce, roku 1947, byla uvedena adaptace

---

¹¹⁰ Angelo Maria Ripellino, *Magická Praha*. In: *Kmen* č. 42/1988, s. 8.

¹¹¹ Tamtéž, s. 8.

¹¹² Tamtéž, s. 8.

¹¹³ Tamtéž, s. 9.

¹¹⁴ Max Brod, *Franz Kafka*. In: *Kmen* č. 42/1988, s. 3.

Procesu v přepisu francouzského spisovatele a dramatika André Gida. Režisérem byl Jean-Louis Barrault.

Taktéž některá pražská divadla převzala Kafkovy práce do svého repertoáru. Brodovu dramaturgii *Zámku* v režii herce Václava Lohnického mohli diváci zhlédnout roku 1965 v Divadle S. K. Neumanna. Divadlo Na zábradlí uvádí o rok později *Proces* v režii divadelního a literárního kritika Jana Grossmana.

Ve dnech 18. až 27. května uspořádal žižkovský Junior klub Na Chmelnici Divadelní festival děl Franze Kafky. Festivalu se zúčastnilo šest domácích a dva zahraniční divadelní soubory a předvedeno bylo celkem devět představení. Brněnské HaDivadlo vystoupilo s Goldflamovým přepisem *Procesu. Ameriky* se zmocnila pražská Ypsilonka (pod vedením zakladatele Studia Ypsilon Jana Schmida) společně s Ochotnickým kroužkem Brno (v režii J. A. Pitínského a Petra Osolsobě). Divadlo Zeleneč zinscenovalo pod vedením Jozefa Bednárika *Proměnu*. Stejněho námětu se chopilo také divadelní studio JELO v režii Petra Lébla. Z téhož studia pochází i dramaturgie *Zpěvačky Josefíny*, opět v režii Petra Lébla. Polský divadelní soubor Teatr 77 vystoupil s Goldflamovou *Proměnou*. Japonský Molecular Theatre se zaměřil na Kafkovy dopisy Felici (*f/F parazite*).

Účastníci festivalu měli k dispozici publikaci *Kafka '89 (Na okraj přehlídky)*, v níž byly otištěny texty zakázaných autorů na téma Franz Kafka. Texty byly kopírovány, neměly knižní podobu. Na závěrečné besedě vystoupili se svými příspěvky Ivan Klíma a František Kautman. Ten se také ve svém článku otištěném v Soudobých dějinách vyjadřuje k tomu, jak mladí divadelníci uchopili Kafkovu látku: „*Zatímco existencialisticky laděná liblická konference zdůrazňovala význam Kafkova díla na pozadí tragických dějů druhé poloviny 20. století, ustoupila tato poloha v inscenacích mladých divadelníků do pozadí, a naopak byla zdůrazněna satirická složka Kafkova díla, jeho černý a absurdní humor. Některé inscenace (Proměna-Přeměna a Zpěvačka Josefína divadla Jelo nebo Amerika Ypsilony) naplňovaly aktuální politické narážky, na něž ovšem diváci živě reagovali. Jiné i nadále zdůrazňovaly obecně existenciální a sociální dimenzi Kafkova díla (Proces HaDivadla či Proměna Teatru 77 z Lodže), další se orientovaly na epickou složku dramatu (Amerika J. A. Pitínského a Petra*

Osol sobě) nebo text interpretovaly hodně volně (Proměna slovenského amatérského souboru Zeleneč).“¹¹⁵

11 Listopadové uvolnění situace

Pád totalitního režimu v listopadu 1989 přinesl dalekosáhlé změny nejen v oblasti politické, ale i kulturní. Na pultech knihkupectví a v knihovnách se začínají objevovat knihy dříve zakázaných tvůrců. A nejen knihy jejich, ale i o nich. Tak je tomu i s knihou Františka Kautmana *Svět Franze Kafky*. Vychází roku 1990 v pražském nakladatelství Torst.

11.1 Kautmanův Kafka

Kautmanova publikace není životopisnou skicou autora a v tomto smyslu tedy také není určena nezasvěceným čtenářům Kafky, předpokládá jistou míru obeznámenosti s daným problémem. Pro svůj výklad volí Kautman opačný postup než ten, ke kterému se uchýlila většina literátů před ním – vychází od důsledku (*Osobnost tvůrce, Prostředky tvorby*) a dochází k příčině (*Problémy lidské existence, Sexuální tragédie, Etika sociálních vztahů. Člověk a moc*).

Stejně jako se Wagenbachova monografie neubránila legendám vznášejícím se nad Kafkou, neubránila se jich ani studie Kautmanova. V jeho práci tak najdeme hojné citace Janouchových *Rozhovorů s Kafkou*, jejichž věrohodnost byla v průběhu let vyvrácena. Dokážeme-li se však od těchto nepřesností oprostit, stane se pro nás Kautmanova kniha dalším významným zdrojem pro pochopení Kafkova díla.

V Odeonu vychází roku 1989 *Zámek* v překladu Vladimíra Kafky, o rok později *Dopisy rodičům z let 1922-1924* (překlad Josef Čermák) a *Povídky* (Vladimír Kafka), roku 1991 pak ještě *Popis jednoho zápasu* (Vladimír Kafka). Nakladatelství Melantrich vydává roku 1990 *Ameriku* (Josef Čermák) a pražský Primus *Proměnu* (Zbyněk Sekal). V Torstu vychází o rok později Kafkovy

---

¹¹⁵ František Kautman, Osud díla Franze Kafky v českých zemích po roce 1948. In: *Soudobé dějiny* č. 3/2003, s. 412-413.

Aforismy v překladu Rio Preisnera a s Kafkovými kresbami. Téhož roku publikuje Akropolis *Dopisy Felici* (překlad Ivana Vízdalová a Milan Tvrdík).

11.2 Společnost Franze Kafky

Počátkem května 1990 byla v Praze založena kulturní Společnost Franze Kafky sdružující kolem 800 členů z celého světa. „*Jejím hlavním cílem je přispět k oživení tradic, z nichž vzešel unikátní fenomén tzv. pražské německé literatury, resp. k obnově obecného povědomí a významu kulturní plurality středoevropského regionu (kde vedle sebe žili po staletí Češi, Němci a Židé) pro toleranci, humanismus a demokracii.*“¹¹⁶ Jedním z dílčích cílů Společnosti je snaha o přeložení celého díla Franze Kafky do češtiny a jeho zařazení do kontextu české literatury a kultury vůbec.

Členy výboru Společnosti Franze Kafky jsou spisovatel, publicista a scénárista Arnošt Lustig (čestný předseda), germanista Kurt Krolop (předseda) a Vladimír Železný (místopředseda). K dalším členům patří Josef Čermák, František Černý, Bohuslav Holý, Viola Jedličková, Jindřich Špicner, Jan Vít, Marie Vodičková a Ivan Vyskočil.

11.2.1 Centrum Franze Kafky

„*K naplňování svého kulturního poslání Společnost Franze Kafky vybudovala "Centrum Franze Kafky"*“¹¹⁷, rovněž se sídlem v Praze. Jeho součástí je i Nakladatelství Franze Kafky, knihovna a od roku 2002 rovněž privátní knihovna Franze Kafky. „*Skladba knihovního fondu je koncipována v souladu s celkovým zaměřením Společnosti Franze Kafky. Jde tedy o tematickou knihovnu shromažďující kromě encyklopedií, slovníků a dalších pomůcek příručního fondu díla Franze Kafky (v originále i překladech) a ostatních autorů pražské německé literatury, sekundární literaturu z dané oblasti, judaica, vybrané pragensie, díla*

---

¹¹⁶ URL: <<http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=uvod>> [cit 2006-03-20]

¹¹⁷ URL: <<http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=uvod>> [cit 2006-03-20]

*historická, literárně historická a filosofická včetně přednášek a dalších separátů, a konečně vybraná periodika.*¹¹⁸

Na základě deníkových záznamů a dopisů byla sestavena replika Kafkovy soukromé knihovny. Knihovna obsahuje knihy, sborníky a periodika, které Kafka vlastnil, četl nebo ty, jež mu sloužily ke studiu. V Kafkově sbírce tak najdeme nejen díla německých klasiků (J. W. Goethe, F. Schiller, H. W. Kleist...) a Kafkových současníků (M. Brod, F. Werfel, V. Haas...), ale i spisy autorů českých (B. Němcová, P. Bezruč, F. Šrámek, O. Březina...). Ze světové literatury pak knihy Ch. Dickense, F. M. Dostojevského a řady dalších. Nejvzácnějšími jsou však exempláře Kafkových děl, které vyšly knižně nebo časopisecky již za jeho života a díla vydaná o něco později Maxem Brodem. Součástí knihovny je také replika Kafkova psacího stolu.

Nakladatelství Franze Kafky zahájilo svou činnost roku 1991. V esejistické edici *Člověk v zrcadle* vyšly roku 1997 Stölzovy *Kafkovy zlé Čechy* a o čtyři roky později *Eseje o Kafkovi* Libuše Moníkové. V témže roce byla vydána kniha francouzské literární historičky Marthe Robert *Sám jako Franz Kafka*. Další dvě edice nesou již ve svém názvu jméno Franze Kafky. *Dílo Franze Kafky* je edice zasvěcená úplnému vydání Kafkova díla. Příprava všech textů probíhá pod odborným vedením Kurta Krolopa. Druhou edicí nesoucí Kafkovo jméno je edice *Dílo Franze Kafky v bibliofilské úpravě*. V této edici vyšli *Deníky 1909-1912* a *1913-1923*, dále *Deníky z cest*, *Dopisy Felici*, *Dopisy Mileně*, *Povídky I*, *Proces* a *Zámek*. *Pražské hvězdné nebe* je zaměřeno na životopisy autorů okruhu pražské německé literatury. V ní se zrodil také známý Brodův *Životopis Franze Kafky* s doslovem Josefa Čermáka. Sborník z literárně-historické konference *Kafkova zpráva o světě* a *Pražské Vademecum* autorské dvojice Josef Čermák – Juan Eduardo Flemmig jsou součástí *Sborníků a příležitostných tisků*. Mimo uvedené edice stojí například soubor čtyř esejů nazvaný *Kafka a Praha*, *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy* Pavla Kosátika, kniha vzpomínek *Setkání s Franzem Kafkou* nebo odborná studie o vztahu Franze Kafky k českému

---

¹¹⁸ URL: <<http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=cknihovna>>
[cit 2006-03-20]

jazyku a kultuře „... v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...“, jejímž autorem je Marek Nekula.

11.2.2 Cena Franze Kafky

Další oblastí, do níž Společnost Franze Kafky zasáhla, je udílení Ceny Franze Kafky. Toto ocenění je každoročně udělováno mezinárodní porotou složenou z osobností literární vědy a historie. Českou republiku zastupuje Marta Davouze, Kurt Krop, Jiří Pelán a Jiří Stránský. Dalšími čestnými členy poroty jsou Marcel Reich-Ranicki, Hans Dieter Zimmermann, Petr Demetz (Německo), André Derval (Francie), John Calder (Velká Británie) a Wendelin Schmidt-Dengler (Rakousko). Cena se uděluje za celou dosavadní tvorbu českého nebo zahraničního autora. *„Základním kritériem je kvalita a výlučnost uměleckého díla, jeho humanistický charakter a přínos kulturní, nacionální, jazykové a náboženské toleranci, jeho existenciální, nadčasový charakter, jeho obecně lidská platnost a jeho schopnost vydat svědectví o naší době.“*¹¹⁹ Podmínkou je, aby alespoň jedna kniha daného tvůrce byla vydána v českém jazyce. Laureáti dostávají sošku, jež je zmenšenou replikou pomníku Franze Kafky v Praze. Jeho autorem je pražský rodák, malíř a sochař Jaroslav Róna.

Jaroslav Róna: Pomník Franze Kafky

---

¹¹⁹ URL: < <http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=xcenafkafky> >
[cit 2006-03-20]

Cena Franze Kafky je udělována od roku 2001. Jejím prvním nositelem se stal americký spisovatel Philip Roth. O rok později putovala do rukou českého prozaika, dramatika a publicisty Ivana Klímy. Roku 2003 se jejím držitelem stal maďarský spisovatel Péter Nádas, roku 2004 rakouská spisovatelka Elfriede Jelinek, jež se téhož roku stala i držitelkou Nobelovy ceny. V loňském roce získal toto ocenění britský dramatik Herold Pinter – i on byl ještě téhož roku oceněn Nobelovou cenou. V březnu letošního roku byl oficiálně vyhlášen zatím poslední nositel Ceny Franze Kafky. Stal se jím japonský spisovatel Haruki Murakami. Své ocenění si Murakami vyzvedne 28. října, což je den stanovený pro předávání tohoto ocenění.

11.2.3 Cena Maxe Broda

Dalším významným projektem Společnosti Franze Kafky je vyhlášení studentské literární soutěže Cena Maxe Broda. V letošním roce probíhá již její 12. ročník. Soutěž je určena studentům středních škol nebo mladým lidem do 20 let. Jejich úkolem je napsat poutavou esej na zvolené téma. Témata vyhláší Společnost Franze Kafky. Cílem soutěže je *„podpořit a vést mladé lidi k samostatnému uvažování, k hlubšímu zamyšlení nad aktuálními složitými společenskými a kulturními jevy a k pěstování dovednosti přesného a kultivovaného písemného vyjádření vlastního názoru. Tento cíl je naplňován volbou témat, nad kterými se mají mladí lidé zamýšlet. Bývá zařazováno i téma literární, které má soutěžící orientovat k četbě a samostatné interpretaci literárních děl.“*¹²⁰

11.3 Franz Kafka a moje prezidentství

26. dubna 1990 obdržel prezident ČSFR Václav Havel v Jeruzalémě čestný doktorát Hebrejské univerzity. Při této příležitosti pronesl Havel projev s názvem *„Franz Kafka a moje prezidentství“*: *„Nejsem kafkolog, kafkologickou literaturu nečítám obvykle s přílišným zaujetím a netroufám si dokonce o sobě říci, že jsem*

---

¹²⁰ URL: < <http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=lcenamb> >
[cit 2006-03-20]

přečetl úplně všechno, co Kafka napsal. K tomu poněkud apatickému vztahu ke kafkovskému bádání mám velmi zvláštní důvod: totiž pocit, že jediný, kdo Kafkovi rozumí, jsem já sám a že mi tudíž nikdo nemá co jeho dílo zpřístupňovat. Můj liknavý vztah ke studiu jeho díla vychází přitom z nejasného dojmu, že nemusím všechno a opakovaně z Kafky číst, protože beztak vím, co v jeho díle mohu nalézt. Jsem dokonce v skrytu duše přesvědčen, že kdyby Kafka neexistoval a já uměl psát lépe, než umím, napsal bych celé jeho dílo já. Víím, jak zvláštně zní to, co tu říkám, ale pevně věřím, že mi rozumíte. Neříkám tím nic jiného a nic míň, než že v Kafkovi odvždycky nalézám velký kus své zkušenosti se světem, se sebou samým a se svým způsobem bytí na tomto světě.“¹²¹

Václav Havel nevyjadřuje pouze svůj postoj ke Kafkovi, ale zároveň postoj mnoha lidí, kteří v Kafkových dílech nachází sami sebe, své stanovisko ke světu. Nacházejí v nich bolest, nejistotu, ale i kus naděje. Ztotožňují se s autorem a rozumí jeho způsobu psaní. Je pro ně něčím blízkým, něčím, co vychází přímo z nich samých, z jejich duše.

12 Konference na téma Franz Kafka

12.1 Kafka a Praha

Ve dnech 24. až 27. listopadu 1992 se v Praze uskutečnila konference Kafka a Praha uspořádaná Goethe-Institutem spolu s dalšími institucemi (katedrou germanistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Institutem pro německou filologii, Technickou univerzitou z Berlína, Nadací F. Thyssena a Společností Franze Kafky). Sympozium nesledovalo pouze stopy Kafkovy a jeho díla, ale zaměřilo se i na společenské podmínky doby, v níž Kafka žil. K úspěchu celé akce přispěli jak domácí tak zahraniční kafkovští badatelé. Někteří z nich se účastnili již konference liblické, jež proběhla téměř před třiceti lety. Byli to Kurt Krolop, Eduard Goldstücker, František Kautman, Jürgen Born a Josef Čermák. Z ostatních

---

¹²¹ URL: <<http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/1990/2604.html>> [cit 2006-04-05]

odborníků to byli Petr Demetz, Rio Preisner, Hugo Rokyta, Jiří Stromšík, Karel Kosík aj.

Úvodní referát „*Kafka a pražská německá literatura*“ přednesl Jürgen Born. Na konferenci zaznělo celkem 19 přednášek, pouze 2 z nich však byly určeny i veřejnosti.

Součástí semináře bylo slavnostní otevření výstavy nesoucí stejný název jako Jürgenova přednáška – *Kafka a pražská německá literatura*. Výstava byla věnována nejen Kafkovi ale i ostatním pražsko-německým autorům.

12.2 Kafkovy továrny

Od 20. května do 27. června 2003 probíhala v Památníku národního písemnictví v Praze výstava nazvaná „Kafkovy továrny“. Cílem akce bylo představit Franze Kafku z jiného pohledu než jakým byl dosud povětšinou nazírán – jako úředníka Dělnické úrazové pojišťovny. Zde působil od svého nástupu v roce 1908 až po předčasné penzionování v roce 1922, tedy celých čtrnáct let.

Hlavním pořadatelem výstavy bylo Schillerovo národní muzeum a Německý literární archiv v Marbachu, odkud byla celá expozice také převzata. O její uspořádání se zasloužili němečtí odborníci v čele s Klausem Wagenbachem a Hansem-Gerdem Kochem.

„Osobitý estetický ráz dodávají výstavě exponáty navozující pracovní prostředí Dělnické úrazové pojišťovny (telefon, parlograf, různé psací pomůcky). Továrny spadající do Kafkovy kompetence jsou představovány v bohaté fotodokumentaci, dobovými kresbami a ukázkami náradí a výrobků... Nejcennější část výstavy představují dokumenty a rukopisy, jimiž scénáristé naznačují prolínání Kafkova reálného světa do jeho literární tvorby.“¹²²

Výstava byla věnována nejen historii vzniku úrazového a sociálního pojišťovnictví a Kafkovu osobnímu růstu v této oblasti, ale i vnitřním vztahům uvnitř Kafkovy rodiny.

---

¹²² Naděžda Macurová, Franz Kafka, známý neznámý. In: *Literární noviny* č. 25/2003, s. 13.

12.3 Kafka – Borges

Židovské muzeum v Praze společně s velvyslanectvím Argentinské republiky a Centrem Franze Kafky stálo u zrodu kulturního festivalu „Kafka-Borges/Buenos Aires-Praha“, který se konal od 3. června do 3. července 2004 v Praze. Časové vymezení festivalu bylo podmíněno daty Kafkova narození (3. 7. 1883) a úmrtí (3. 6. 1924). Oficiální zahájení proběhlo u hrobu Franze Kafky na židovském hřbitově ve Strašnicích, zakončení pak u jeho pomníku.

V průběhu festivalu se odehrálo 23 kulturních akcí. Jednou z nich bylo čtení z libreta opery Alana Levy *In the Penal Colony (V kárném táboře)*. Na počest Jorge Luise Borgese byl uspořádán literární večer s názvem „Záře písmen“. Další literární večery se nesly v duchu knih Ivana Klímy, Arnošta Lustiga, Jiřího Gruši aj.

Součástí konference bylo rovněž promítání snímků inspirovaných tvorbou obou prozaiků. Z filmů natočených podle předlohy některého z Kafkových děl to byla například *Proměna* Iva Dvořáka nebo Federleinovy *Děti na ulici* (povídka z cyklu *Rozjímání*). Z borgesovských snímků upoutal pozornost celovečerní dokument z roku 1978 *Borges pro milióny* Ricarda Wullichera. Z představeních divadelních stojí za zmínku inscenace *Proměny* Arnošta Goldflama v podání pražského divadla Komedie.

U příležitosti festivalu vydalo Centrum Franze Kafky publikaci *Vademecum Franze Kafky*, jejímiž autory jsou Josef Čermák a Juan Eduardo Fleming, velvyslanec Argentinské republiky v Praze.

13 Kafka v literatuře posledních let

Dokladem toho, že Kafka stále poutá pozornost českých a zahraničních autorů, je množství titulů, jež jsou na počest jeho osobnosti a díla vydávány.

Roku 1997 vychází v Nakladatelství Franze Kafky v překladu Jaromíra Povejšila studie německého historika Christopa Stölze *Kafkovy zlé Čechy. K sociální historii pražského žida (Kafkas böses Böhmen. Zur Sozialgeschichte eines Prager Juden, 1975 v Mnichově)*. Již z podtitulu knihy je patrné, že jde o

studii sociologicko-historickou, v níž se autor pokusil přiblížit prostředí a dobu, jež se velkou měrou podílely na formování Kafkovy osobnosti. Ústředním tématem se pak stává židovství a Kafkův osobní postoj k němu. Součástí knihy je souhrn biografické literatury zabývající se Kafkou.

Kafkovo tajemství (*Kafkas Geheimnis*, 1987 ve Freiburgu) germanisty a sociologa Konrada Dietzfelbingera vydalo pražské nakladatelství Volvo Globator v roce 1999. Základ knihy tvoří interpretace aforismů, jež byly vydány roku 1931 pod názvem *Úvahy o hříchu, utrpení, naději a pravé cestě*. Ještě téhož roku, kdy byl zmíněný titul v překladu Aleny Pávkové publikován, vychází v Tvaru recenze z pera Ivany Vízdalové. Vízdalová nezaměřuje svoji kritiku jen na problém samotných interpretací: „*Aforismy seřazené podle čísel, jež jim dal už Kafka, stojí vždy v záhlaví autorovy interpretace. Velmi často však máme pocit, že jde spíše o motto, po němž následují autorovy esotericky orientované úvahy, v horším případě někdy jen rétorické ornamentální cvičení na motivy Kafkova aforismu.*“¹²³, ale především na český překlad: „*Velký problém českého vydání Dietzfelbingerovy knihy představuje překlad... Dietzfelbingerův text je náročně stylizován v duchu úzu odborného stylu německých společenskovědních textů a překladatelka se s ním nevyrovnala nejlépe. Český text totiž ještě znesnadňuje porozumění...*“¹²⁴

Kafka. Za menšinovou literaturou (*Kafka. Pour une littérature mineure*, 1975 v Paříži) je další publikací, s níž se čeští čtenáři zabývající se o Franze Kafku mohou seznámit. Jejimi autory jsou francouzský filozof Gilles Deleuze a psychoanalytik Félix Guattari. Na pultech našich knihkupectví se objevila roku 2001 díky nakladatelství Hermann a synové.

Nakladatelství Franze Kafky nám podává Kafkův obraz v pojetí německy píšící spisovatelky Libuše Moníkové (*Eseje o Kafkovi*, 2000) nebo francouzské literární kritičky a překladatelky Marthe Robert (*Sám jako Franz Kafka*, 2001). Marthe Robert sleduje na pozadí Kafkova vztahu k rodině, židovství a němčině příčiny jeho pocitu viny, jež je s intenzitou promítán do jeho děl.

---

¹²³ Ivana Vízdalová, A kafka přece uniká... In: *Tvar* č. 14/1999, s. 23.

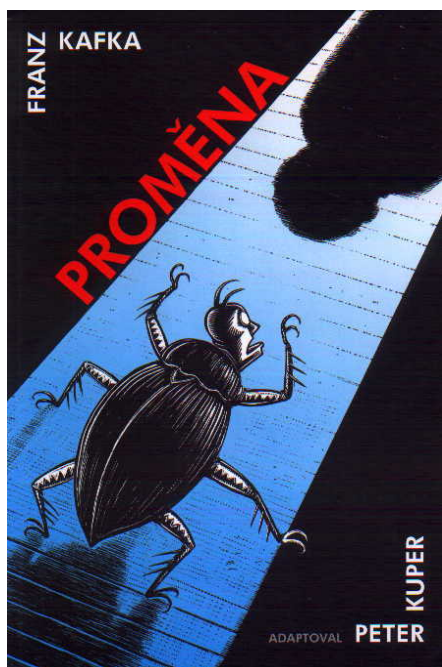
¹²⁴ Tamtéž, s. 23.

V minulém roce vzbudila pozornost publikace Josefa Čermáka *Franz Kafka – výmysly a mystifikace* (Gutenberg, 2005) zabývající se mystifikátorskou činností Michala Mareše a Gustava Janoucha. Mareš je tvůrcem legendy o Kafkovi jako účastníka anarchistického hnutí, Janouch domnělých *Rozhovorů s Kafkou* (1953).

Kafkovská literatura se v posledních letech podstatně rozšířila. V předchozí části jsem uvedla pouze některé tituly věnované Kafkově velikosti, neboť podat souhrnný přehled všech prací by si zasloužilo mnohem větší prostor.

13. 1 Kafka a komiks

Kafkových knih nebo knih o něm a jeho knihách se v poslední době vydalo skutečně značné množství. Zda je to množství dostačující či nikoliv, nehodlám soudit. Co si však ještě zaslouží zmínku, je komiksové zpracování některé z autorových próz. Jako první se o něj v posledních letech pokusil „Kmotr alternativního komiksu“ Robert Crumb. V roce 2004 vyšla i u nás komiksová podoba *Proměny*, jejímž autorem je výtvarník Peter Kruper. Kruper se o Kafku zajímal již dříve, z jeho pera pochází kresby k povídce *Bratrovražda*, *Sup* nebo *Umělec v hladovění*.

P. Kruper: Ilustrace Kafkovy *Proměny*

14 Komerční Kafka

A jak je tomu s Kafkovou slávou v jeho rodné zemi dnes? Tak nějak komerčně. Brouzdáme-li pražskými uličkami, kde se kdysi nesly i kroky Kafkovy, neubráníme se tu a tam dojmu, že se Kafka stal mnoha obchodníkům prostředkem k dosažení kýženého zisku. Pohlednice, trička, nejružnější obrázky a keramické výrobky – to vše nese jméno nebo podobiznu Franze Kafky. Jméno jeho nebo jeho nejbližších přátel zdobí řadu kaváren, knihkupectví a podobných podniků. Ale to už je riziko světové proslulosti. Vždyť obdobně je tomu třeba s Haškovým Švejkem nebo dnes tak populárním Tolkienovým Pánem Prstenů.

Vadilo nám, když se o Kafkovi nemluvilo vůbec a vadí nám, když se o něm v tomto komerčním duchu mluví příliš. Ale s tím se musíme, pokud mu nechceme odepírat jeho velikost, vyrovnat. Je to přece jen lepší než roky mlčení a tváření se, že někdo, kdo se jmenoval Franz Kafka, vůbec neexistoval.

15 Závěr

Diplomová práce vymezuje základní otázky týkající se ohlasu Kafkova díla. Vývoj názorů na Kafkovu tvorbu je sledován v chronologickém sledu a doprovázen citacemi z dobových časopisů a publikací.

Názory na Kafkovo dílo se pohybovaly a stále pohybují ve velmi rozličných dimenzích – od naprostého zatracování až po neúměrné vynášení do nebeských výšin. Tento tak kontrastní stav byl způsoben nejen samotným vypořádáváním se s Kafkovým odkazem, ale i kulturními a politickými změnami v naší společnosti. Často se tak setkáváme s hodnocením podbarveným některou z politických ideologií. Další riziko představují interpretace upřednostňující pouze jedno hledisko – náboženské, psychologické či jiné.

Za Kafkova života bylo vydáno pouze šest svazků próz a vše ostatní mělo být podle přání samotného tvůrce zničeno. Za to, že se tomu tak nestalo, vdčíme Maxu Brodovi. Větší zájem vzbudilo Kafkovo dílo až po autorově smrti, kdy začaly vycházet romány i drobnější prózy. Dvacátá léta se nesla ve znamení vydavatelské činnosti Josefa Floriana a jeho následovníka Josefa Portmana. Oslabený zájem následujících let se přenesl i na období válečné a poválečné. Příznivější podmínky pro přijetí Kafkova díla přináší teprve rok 1948 a Chruščovův referát z února 1956 ostře kritizující „kult osobnosti“ a následky, jež sebou přinesl. Silnou vlnu zájmu o Kafku však nastartovala teprve liblická konference roku 1963. Tento zájem byl přerušen okupací Československa v srpnu 1968. Koncem osmdesátých let dostává český národ možnost otevřeně a beze strachu promluvit nejen k dílu Kafkovu, ale především ke všem zásadním otázkám moderní doby. V naší zemi se tak otevírá volná cesta nejen pro dílo Kafkovo, ale i dílo o Kafkovi.

Stejně jako není snadné najít si cestu k prózám Franze Kafky, není ani snadné zorientovat se v nepřeberném množství interpretací a názorů na přijatelnost Kafkovy tvorby. Ve své práci jsem se pokusila o jejich zpřehlednění a zasazení do dobových souvislostí.

16 Seznam literatury

- Brod, M.: Franz Kafka. Životopis. Odeon, Praha 1966.
- Brod, M.: Franz Kafka.. Životopis. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2000.
- Fischer, E.: Kafka, Musil, Kraus. Československý spisovatel, Praha 1965.
- Franz Kafka a Praha. Vzpomínky, úvahy, dokumenty. Žikeš, Praha 1947.
- Franz Kafka. Liblická konference 1963. ČSAV, Praha 1963.
- Goldstücker, E.: Na téma Franz Kafka. Československý spisovatel, Praha 1964.
- Haman, A.: Literatura z pohledu čtenáře. Československý spisovatel, Praha 1964.
- Ingarden, R.: O poznávání literárního díla. Československý spisovatel, Praha 1967.
- Kafka a Praha. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 1996.
- Kafkova zpráva o světě. Osudy a interpretace textů Franze Kafky. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2000.
- Kautman, F.: Franz Kafka.. Academia, Praha 1996.
- Kosatík, P.: Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2001.
- Kusák, A.: Tance kolem Kafky. Liblická konference 1963 – vzpomínky a dokumenty po 40 letech. Akropolis, Praha 2003.
- Nekula, M.: „... v jednom poschodí vnitřní babylonské věže...“/Jazyky Franze Kafky. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2003.
- Robert, M.: Sám jako Franz Kafka. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2001.
- Vodička, F.: Struktura vývoje. Dauphin, Praha 1998.
- Wagenbach, K.: Franz Kafka. Mladá Fronta, Praha 1967.

Periodika

- Blažíček, P.: Katedrová věda. In: Tvář č. 5/1965, s. 6-9.
- Brod, M.: Básník a světová sláva (Franz Kafka). In: Literární noviny 13/1938, s. 3.
- Čermák, J.: Kafkovské legendy I. část. Franz Kafka a pražští anarchisté. In: Literární noviny č. 25/2003, s. 10.
- Čermák, J.: Kafkovské legendy II. část. Michal Mareš. In: Literární noviny

- č. 26/2003, s. 10-11.
- Čermák, J.: Pobyt Franze Kafky v Plané nad Lužnicí. In: Kmen č. 42/1988, s. 6-7, 12.
- Čermák, J.: V Kafkově rodné zemi bohužel bují legendy nejvíce. In: Mladá fronta Dnes č. 128/2004, s. C/11.
- Čermák, J.: Zmařená příležitost (1). In: Literární noviny č. 45/1991, s. 12.
- Čermák, J.: Zmařená příležitost (2). In: Literární noviny č. 46/1991, s. 12.
- Čermák, J.: Zmařená příležitost (3). In: Literární noviny č. 47/1991, s. 12.
- Čermák, J.: Zmařená příležitost (4). In: Literární noviny č. 48/1991, s. 12.
- Fischer, E.: To byla vlaštovka nikoli netopýr. In: Literární noviny č. 41/1963, s. 9.
- Fuks, L.: Spisovatel a doba. In: Kmen č. 42/1988, s. 2.
- Garaudy, R.: Kafka a doktor Pangloss. In: Literární noviny č. 40/1963, s. 9.
- Goldstücker, E.: Dnešní potřeby, zítřejší perspektivy. In: Literární noviny č. 40/1963, s. 9.
- Grmela, J.: Nekrolog. In: Dělnická besídka, 24. 8. 1924.
- Grmela, J.: Franz Kafka. In: Pramen roč. 5, č. 1, s. 47.
- Hančil, J.: Kafka ne kafkovskký. In: Tvar č. 49-50/1993, s. 21.
- Hořínek, Z.: Situace a pohled (K divadelnosti F. K.). In: Kmen č. 42/1988, s. 10.
- Hyršlová, K.: Kafka tady a teď. In: Kmen č. 42/1988, s. 1, 3.
- Illový, R.: Němečtí básníci pražští a Češi. In: Veřejné mínění, 16. 11. 1913, s. 2.
- Jaroš, J.: F. Kafka a film. In: Kmen č. 42/1988, s. 12.
- Jareš, M.: Řehořovo zobrazení. In: Tvar č. 18/2004, s. 18.
- Jesenská, M.: Nekrolog. In: Národní listy, 6. 6. 1924, s. 5.
- Jičínská, V.: Kde to jsem? Kdo mne může přezkoumat. In: Tvar č. 11/2001, s. 22.
- Kautman, F.: Boje o Kafku včera a dnes. In: Literární noviny č. 27/1965, s. 5.
- Kautman, F.: Osud díla Franze Kafky v českých zemích po roce 1948.
In: Soudobé dějiny č. 3/2003, s. 404-415.
- Köpplová, P.: Franz Kafka a Praha. In: Tvar č. 50/1992, s. 2.
- Kurella, A.: Jaro, vlaštovky a Franz Kafka. In: Literární noviny č. 40/1963, s. 8.
- Kusák, A.: Všechno začalo Kafkou. In: Lidové noviny č. 114/2003, s. 13-15.
- Macurová, N.: Franz Kafka, známý neznámý. In: Literární noviny č. 25/2003, s. 13.

- Mareš, M.: Setkání s Franzem Kafkou. In: Literární noviny č. 5-6/1964, s. 85.
- Morávková, A.: Kafkova proměna v komedii. In: Tvar č. 7/2003, s. 2.
- Nekula, M.: Zbývá jen sláva. In: Literární noviny č. 1/1994, s. 12.
- Neumann, S. K.: Nekrolog. In: Komunistická revue 1924, s. 479.
- Rákos, P.: Několik poznámek na okraj kafovského sborníku. In: Česká literatura č. 3/1964, s. 236-242.
- Reiman, P.: Několik poznámek ke kafovské konferenci v roce 1963. In: Soudobé dějiny č. 3/2003, s. 416-422.
- Ripellino, A. M.: Magická Praha. In: Kmen č. 42/1988, s. 8-9.
- Sedlák, J.: K větší aktivitě na kulturní forntě! In: Literární noviny č. 51-52/1958, s. 7.
- Šámal, P.: Franz Kafka jako politikum. In: Česká literatura č. 1/2004, s. 121.
- Urbánek, Z.: Jeden z významů Franze Kafky. In: Literární noviny č. 35/1996, s. 8.
- Vízdalová, I.: A Kafka přece uniká... In: Tvar č. 14/1999, s. 22-23.
- Vízdalová, I.: Stölvovy zlé Čechy. In: Tvar č. 12/1997, s. 22.

Internetové zdroje

- URL: <<http://www.svet.czsk.net/clanky/kultura/kafkavyroci.html>>
[cit 2006-03-18]
- URL: <<http://www.radio.cz/cz/zpravy/54613>> [cit 2006-03-18]
- URL: <<http://www.obecspisovatelu.cz/dokoran.htm>> [cit 2006-03-18]
- URL: <<http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=uvod>>
[cit 2006-03-20]
- URL: <<http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=cknihovna>>
[cit 2006-03-20]
- URL: < <http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=xcenafkafky>> [cit 2006-03-20]
- URL: < <http://www.franzkafka-soc.cz/index.php?action=view&page=lcenamb>>
[cit 2006-03-20]
- URL: <<http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/1990/2604.html>>
[cit 2006-04-05]